

BISERICA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ÎN PERIOADA 1700 – 1764

ROMANIANS CHURCH OF TRANSYLVANIA DURING THE PERIOD 1700-1764

Radu MOȚOC

Abstract: *The author tackles the subject of Romanians from Transylvania who withstood several persecutions and unjustness thanks to two supports: moral first, the second national consciousness. The practice of long Orthodox religion which around oppressed people gathered with great faith, in which the priests knew to conserve good religious rules and traditions but also to convey the hope of some happier days, constituted an important support. Another factor represents the national language and consciousness. The fact that they are not alone and their brothers from the two Romanian countries are beside them, constituting a nation, believe that has contributed to survive in unfavorable conditions. The topic is reflected in the chapters: Union with the Roman Catholic Church; the work of bishops Ion Micu (Klein), Inochentie Petru Paul Aron ; Metropolitan Serbian domination over Romanian Church of believers in Transylvania, the participation of the Romanian faithful at the seven years ' war with Prussia along with Austria; schools from Blaj; tearing down monasteries in Transylvania (Făgăraș District).*

Keywords: *Transylvania, orthodox religion, Union with Church, schools, tearing down monasteries*

După anul 1540 se cristalizează mai evident „Uniunea celor trei națiuni: sași, maghiari și secui” și se oficializează cele patru religii: catolică, calvină, luterană și unitariană. Religia ortodoxă a majorității populației românești avea un statut de „religie tolerată”. Nobilimea română era și ea exclusă din exercitarea drepturilor constituționale pe temeiul religiei sale ortodoxe.

Instaurarea stăpânirii habsburgice în Transilvania nu aduce importante modificări sistemului politic. Diploma leopoldină din 1691, care constituie actul fundamental al organizării provinciei, menține statutul celor „trei națiuni” și patru „religii recepte”, cu excluderea românilor cărora li se refuză în continuare accesul de a fi reprezentați în dietă, în funcțiile administrative și juridice.¹

Situația politică și socială a românilor din Transilvania avea să se agraveze, culminând cu cele din secolul al XVIII-lea. Tratamentul aplicat de către sași populației române avea să constituie nenumărate plângeri adresate împăratesei de la Viena. Academicianul Ștefan Meteș avea să sintetizeze aceste aspecte într-o lucrare, pe care o publică alături de alți cercetători, într-un volum în limba franceză, intitulat *La Transylvanie*, apărut sub auspiciile Academiei Române în anul 1938.²

Torturile aplicate de saxonii românilor în plin fief princiar erau cumplite, avea să consemneze A. Jakab, într-o lucrare apărută la Budapesta în 1876.³

¹ Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, pag. 42.

² *La Transylvanie*, Ouvrage publié par l'Institut d'Histoire Nationale de Cluj, Académie Roumaine, vol.II, București, 1938, pag. 261. Volumul conține 857 de pagini și cuprinde mai multe lucrări scrise de personalități din diferite

Dintre numeroasele plângeri, este consemnată cea a românilor din valea Rodnei adresată împărătesei Maria Thereza în anul 1754: „Saxonii spun că totul aparține orașului Bistrița, munții, pădurile și câmpiile; și pentru asta noi trebuie să le plătim dijmă pe tot ce noi posedăm...După bunul lor plac noi trebuie să muncim la vânătorile lor, dacă nu, ei ne prind și ne bat...dacă nu putem plăti ne *garrottent*⁴, ridică *gibets*⁵ în toate orașele; ne închid, ne leagă pietre de picioare, ne torturează până când nu le dai banii.⁶

Românii din Săcele din apropierea Brașovului, în protestul adresat guvernatorului de la Sibiu în 1758 arătau faptul că au fost bătuți așa de tare încât au fost nevoiți să fie aduși acasă întinși în căruțe. Alții, care au comunicat poporului ordinul guvernatorului de anulare a muncii gratuite, au fost legați de stâlpi cu lanțurile în jurul gâtului, mâinile prinse în cătușe și legați la spate. La Brașov le-au aplicat 24 lovituri cu bâta, cu amenințarea că le va fi luată viața dacă mai îndrăznesc să meargă la Sibiu să se plângă.⁷

În anul 1764 românii din Săliște aproape de Sibiu, au scris guvernatorului din Transilvania faptul că: „Consiliul orașului Sibiu, ne-au declarat șerbi, în timp ce noi și înaintașii noștri eram liberi sub împărații Léopold și Carol și chiar sub Maria Thereza”.⁸

Și nobilii maghiari nu au rămas mai prejos decât cei saxonii. Ei rețineau pe români la muncă aproape toată săptămâna pentru a servi la munca câmpului, la tăiatul copacilor și transportarea lor de la mari distanțe la locuința nobilului maghiar. Pentru cositul ierbii și însilozarea lui erau utilizate femeile și chiar fete tinere așa cum se întâmpla în zona Făgărașului. Acestea erau obligate și la numeroase munci în castelul seniorului. O corvoadă epuizantă era transportul cărbunelui de la distanțe, care ajungeau uneori și la 100 km., unde bieteile animale mureau de multe ori de epuizare.

domenii culturale precum:

- Laurian Someșan, Șef de lucrări la Universitatea din Cluj. „Structura orografică a Transilvaniei și influența ei asupra vieții poporului”
- Sextil Pușcariu, membru al Academiei Române, profesor la Universitatea din Cluj. „Rolul Transilvaniei în formarea și evoluția limbii române”.
- Constantin Daicoviciu, conferențiar la Universitatea din Cluj. „Transilvania în antichitate”.
- Ion Lupaș, membru al Academiei Române, prof. la Universitatea din Cluj. „Realitățile istorice din Voivodatul Transilvaniei din sec. XII-XVI-lea” și „Dezagregarea monarhiei Austro-Ungare și eliberarea Transilvaniei”.
- Ștefan Meteș, membru corespondent al Academiei Române. „Viața parcursă de români în Transilvania în secolele XVI-XVIII-lea”
- Silviu Deagomir, membru al Academiei Române, prof. la Universitatea din Cluj. „Românii din Transilvania și vechile mișcări de resurrecție națională”
- I. Moga, „Lupta românilor din Transilvania pentru emancipare națională”.
- Coriolan Petranu, prof. de istoria artei la Universitatea din Cluj, „Arta românească în Transilvania”.
- Tiberiu Brediceanu, „Istoria muzicii românești în Transilvania”.
- N. Drăganu, prof. la Universitatea din Cluj, „Istoria literaturii române din Transilvania de la origini la sfârșitul secolului al XVIII-lea”.
- D. Popovici, prof. la Universitatea din Cluj, „Literatura română din Transilvania în sec. al XIX-lea”.
- Romulus Vuia, directorul Muzeului etnografic din Transilvania, „Satele românești din Transilvania și Banat”.
- Dr. Sabin Manuila, directorul Institutului central de statistică, „Aspecte demografice din Transilvania”³

³ Ibidem, pag. 265.

⁴ Garrotte=Un instrument de schingiuire prin strangulare. Condamnatul este așezat pe o platformă la care este adăugată un stâlp cu o placă pentru a fi așezat condamnatul. La nivelul gâtului este amplasat un colier din fier care se strânge în jurul gâtului cu un șurub reglabil provocând chinuri groaznice. *Le Larousse pour tous*, Claude Augé, Paris, pag. 743.

⁵ Gibet=Loc unde se găsesc instrumente de tortură, spânzurători. Ibidem, pag. 760.

⁶ La Transylvanie, op.,cit., pag. 265.

⁷ Ibidem, pag. 266, Jakab: A Királyföldi viszonyok ismertetése, II, Budapest, 1876, p. 252-253.

Principele Mihai Apafi trage un semnal de alarmă saxonilor din Sibiu în mai 1676, când le scris: „Experiența de fiecare zi dovedește că românii sînt o națiune care crește rapid numeric, în timp ce saxonii și ungurii se diminuează în fiecare zi”. Din acest motiv Apafi ordonă: „nu este permis nici unui ungur din Săcădate (localitate aproape de Sibiu) să vîndă pămînt unui român și nici românului să-l cumpere. Cei care până acum au cumpărat, trebuie să-l redea înapoi”.⁹

Consiliul orașului Turda decide în anul 1712: „Pentru că valahii se înmulțesc rapid și ne prejudiciază interesele, ... decidem în unanimitate ca proprietarii și vădulele din oraș au obligația să expulzeze în timp de opt zile, pe toți valahii stabiliți în casele lor sau pe terenul lor, sub pedeapsa unei amenzi de 5 florini”.¹⁰

O măsură similară a fost luată de Consiliul din Târgul Mureș în anul 1759. El avea să consemneze: „Orice locuitor de origine valahă nu poate cumpăra un teren și să aibă dreptul de posesie pe un teren din oraș. Nu trebuie să i se dea nici teren arabil sau pășune care să fie înglobat în zona orașului. Nici un cetățean nu trebuie săi protejeze sau să le ofere de muncă, dar mai ales să nu le dea teren pentru a se instala, trebuie din contra să fie denunțați primarului”.¹¹

Asemenea măsuri restrictive erau obișnuite în multe alte orașe din Transilvania. Dar românii prolifici și datorită unei vitalități extraordinare au reușit datorită muncii lor și tenacității să spargă barierele opresiunii și datorită comerțului și industriei practicate să se impună în fața ungarilor și sașilor.

Situația demografică la începutul secolului al XVIII-lea în unele orașe din Transilvania cu administrație săsească, scoate în evidență raportul dintre românii și ungurii, în ciuda acelor restricții:

În Brașov la 1713; 738 români și 631 unguri.

La Sibiu în 1698; 11 români și doar 5 unguri.

În Sighișoara în 1725; 55 români și 16 unguri.

La Mediaș în 1723; 96 români și 23 unguri

La Deva în 1727; 113 români și 56 unguri

La Arad în 1720; 177 români și 35 unguri.¹²

Savantul francez J. Bongars, în drum spre Constantinopol traversează și Transilvania în perioada mai-iunie 1585, unde constată: „Plecând din localitatea Seini (la 30 km. de orașul Satu Mare, unde am petrecut noaptea de 7 mai) se vorbea mai mult româna ca maghiara”.¹³

Starea românilor din Transilvania în perioada anilor 1763-1764 a fost descrisă și de geologul neamț Haquet: „Această națiune neglijată și oprimată ocupă cele mai proaste terenuri din toată țara... Dacă un sat românesc este amplasat în vecinătatea unei localități saxone sau ungurești, românii nu au permisiunea să se apropie de acestea unde locuiesc națiunile privilegiate... Nu voi uita niciodată cuvintele unei bătrâne românce din Șinca Veche care a mărturisit pe patul ei de moarte: *Mor fericită, pentru că nu las după mine nici o femeie sau copil în sclavie*. Peste tot unde am locuit în mijlocul lor, am numai dovezi că românii sînt buni. Inima lui se deschide dacă este

⁸ *Ibidem*, pag. 266, Jakab, op., cit., pag. 275-276.

⁹ *Ibidem*, pag. 267, Hurmuzachi, XV, pag. 1363-1364, doc.nr. 2495.

¹⁰ *Ibidem*, pag. 269, Orban B, Torda város és környéke, Budapest, 1889, p. 271.

¹¹ *Ibidem*, pag. 270. Acsady, Magyarország népeisége a progmatica sanctio koraban, Budapest, 1896.

¹² *Ibidem*, pag. 270. Szamota, Régi utazások Magyarországon és a Balkánfélszigeten, Budapest, 1891, pag. 173.

tratat ca un frate. Am putut observa timp de doi ani, cât am petrecut în mijlocul lor, faptul că am fost tratat cât se poate de civilizat. Ce rău poate cauza ura și indiferența cu care este tratată această națiune altfel atât de mare și strălucitoare”.¹⁴

Un nobil maghiar Gheorghe Rettegghi scria într-o cronică în 1761 despre acțiunile temerare ale iobagilor români: „Am aflat că românii din departamentul Hunedoarei au scris prefectului Ladislau Balogh: *Noi ne mirăm și întrebăm pentru ce voi ungurii ne opuneți jugul corvoadei, pentru că noi sîntem și am fost din totdeauna mai numeroși ca voi și lucru mai important, noi sîntem mai vechi ca voi pe acest pămînt, noi sîntem descendenți din daci*.”

Rettegghi la aflarea acestei explicații date prefectului, avea să-și exprime propriile observații care pot constitui opinia generală a celor mai mulți nobili maghiari și sași: *Este o minciună, națiunea română este o colonie romană. Alții au fost dacii și gîndesc că nu formau o națiune abjectă fără nimic și fără legi cum sînt acești români. Trebuie să mă gîndesc ce vor crede acești români dacă cineva le va inocula asemenea idei, ei ar putea repede să ne extermine, pentru că în Transilvania sînt cu siguranță de zece ori mai mulți români ca unguri*.¹⁵

Și totuși românii din Transilvania au rezistat acestor persecuții și injustiții datorită a două suporturi: prima morală, a doua conștiinței naționale. Practicarea îndelungată a religiei ortodoxe în jurul căreia poporul asuprit s-a adunat cu multă credință, în care preoții au știut să conserve bunele reguli și obiceiuri religioase dar să și propage speranța unor zile mai fericite, a constituit un însemnat suport. Un alt factor îl reprezenta limba și conștiința națională. Faptul că nu sînt singuri și frații lor din cele două Țări Românești sînt alături de ei, constituind o națiune comună, credem că a contribuit la supraviețuire în condiții neprielnice.

I. Unirea cu biserica romano-catolică

În primăvara anului 1691 se răspîndi vestea prin satele din Ardeal, porunca de a se face jurămînt de credință către Leopold I și fiul său Iosif, ales rege al Ungariei. După vechea datină românii, în frunte cu preoții au jurat credință urîndu-le *pace și sănătate*.¹⁶

În același timp preoții români erau presați să accepte noua stare de lucru din Transilvania. În 23 august 1692 apare decretul de la Viena, solicitat de ritul catolic, prin care se oferea posibilitatea popilor de rit grecesc să se unească cu biserica romană drept pentru care vor primi toate privilegiile și drepturile clerului latin-catolic.¹⁷

N. Iorga avea să consemneze foarte sugestiv starea sufletească a românului din perioada respectivă legată de biserica noastră ortodoxă: „Ceea ce iubeau ai noștri era ritul, era chiar și magia neînțeleșelor cuvinte slave, în care bănuiau o tainică înrîurire, făcătoare de minuni, erau superstițiile atacate cu furie de regimul superintendentilor. Dogma, aceia era mai presus de mințile unor credincioși care erau deprinși a primi pe Dumnezeu prin simțuri și cărora li se înfățișa în loc o rece filozofie teologică”.¹⁸

Catolicii pregătiseră această „ofertă” prin slujbe ținute în românește în biserica

¹³ *Ibidem*, pag. 272. Reisen durch die nordischen Alpen, Nuremberg, 1790, p. 111-112

¹⁴ *Ibidem*, pag. 273. Revue hongroise *Hazánk*, III, Budapesta, 1884, p.383.

¹⁵ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, pag. 222.

¹⁶ *Ibidem*, pag. 223.

¹⁷ *Ibidem*, pag. 224.

lor cele mai mare din Alba Iulia. Rezistența ortodoxă a românilor s-a manifestat energic în multe părți ale Transilvaniei. Călugărul grec Isaia de la Sfântul Munte, care a fost unul din negociatorii lui Șerban vodă Cantacuzino cu Rusia, a fost închis ca spion în Ungaria și expedit la Viena. Ulterior după o „prelucrare specială” a fost așezat ca paroh în Careii Mari. El avea să facă greșeala de a declara faptul că a convins șaisprezece preoți să fie convertiți la unire, drept pentru care a fost numit în 1694, *vicar în părțile Ungariei asupra românilor*. Reședința acestui vicar a fost desemnată mănăstirea Biscadului din țara Oașului, unde au năvălit „hoții” de l-au ucis la 15 mai 1701.¹⁹

Un sinod de două zile s-a ținut în martie 1697, mai mult de tatonare, unde nu au participat decât zece protopopi, pentru că nu a fost o convocare stăruitoare și nici nu s-a anunțat faptul că se vor discuta despre noua orientare religioasă. Mitropolitul Teofil a prezentat un adevărat rechizitoriu asupra unui veac de suferințe și umiliri din partea calvinilor, care le înlătura icoanele și le disprețuia posturile. Protopopii și preoții au fost foarte precauți în privința ofertei ce se preconiza în mod oficial. Cele patru puncte privind: primatul Papei; azima la cuminicătură; Purgatoriul și purcederea Sf. Duh și din Tată, nu erau greu de primit, dar au cerut cu toții păstrarea ritului întreg cu toate datinile, obiceiurile, Pravila, nu dreptul canonic latin, și calendarul vechi de care erau legate toate sărbătorile. *Biserica românească să fie introdusă formal între cele recepte, și deci uniții să nu fie priviți ca toleranți, ci ca fii ai patriei. Românii mireni care vor fi uniți cu biserica romană să se înainteze și să se întrebuițeze la tot felul de slujbe, ca și membrii națiunilor și religiilor recepte, și fiii lor să fie primiți fără deosebire la școlile latinești catolice și la fundațiile școlare.*²⁰

Această declarație era echivalentă cu o egalitate națională drept pentru care nimic nu părea prea scump pentru a căpăta recunoașterea noului statut.

Redactarea în limba latină a documentului a introdus și prevederea pe care protopopii nu s-au gândit vreodată să-l accepte: *primesc, mărturisesc și cred tot ce biserica romano-catolică primește, mărturisește și crede*, care vine în contradicție cu textul din același document precum: *sub nici un cuvânt biserica românească nu primește mai mult decât cele patru puncte*.

Catolicii au dorit ca acest document să fie iscălit de toți protopopii, considerând că iscălitura mitropolitului Teofil și pecetea mitropoliei nu erau suficiente, fără de care nu se putea acorda privilegiul împărătesc. La 10 iunie 1697, numai doisprezece protopopii au semnat și au pus pecetea pe un document redactat în latină pe care nici unul nu-l înțelegea. Marea majoritate erau din zone unde predomina iobăgia românilor. Lipseau din această învoială protopopiile din Maramureș, Bistrița, Brașov, Sibiu, Mediaș, Sighișoara, Sebeș, Deva, Vințu, Hunedoara, Lugoj și Făgăraș.

Austriecii știau că au ajuns să stăpânească Transilvania în împrejurări foarte discutabile și au constata care erau sentimentele sașilor din Brașov, profund ostile. În timp ce nobilii unguri gustaseră o stăpânire cu caracter conștient maghiară în tot secolul al XVII-lea.

Încă de la sfârșitul anului 1697 s-a ales fără sobor și fără diploma guvernatorului vlădica Atanasie Anghel, tânăr fecior de oameni cu stare crescut într-o regiune atinsă de catolicism. Trecut prin Țara Românească unde i s-a controlat ortodoxia, i se acordă dreptul de a păstori după ce a dat o declarație de strictă ortodoxie patriarhului Dosoftei

¹⁸ Ibidem, pag. 225.

¹⁹ Ibidem, pag. 226.

de Ierusalim. Atanase pentru Curtea de la Viena era doar un vlădică tolerat, dar a fost îndemnat să convoace un nou sinod. În 24 octombrie 1698. Cele patru puncte au fost primite de către protopopii care au iscălit nu înainte de a se consemna că vor beneficia de privilegiile de care se bucură și preoții catolici. Alegerea unui nou episcop va fi desemnat de sobor și pe care Papa și împăratul vor trebui să-l întărească.²¹

De data asta au iscălit actul unirii mai mulți preoți și protopopi, dar mai era foarte mult până la reprezentarea majoritară a bisericii românești.

Pentru a nu deranja elementele privilegiate de care avea nevoie Curtea imperială, împăratul decretează în 26 august 1699 faptul că românii pot alege ce confesiune doresc. Pentru a grăbi unirea s-a decis recunoașterea oficială prin decret și instalare solemnă în scaunul episcopal pe Atanasie, riscând o ruptură cu domnul muntean de care s-a ținut cont până atunci.²²

Dar înainte de instalare era necesară o proclamație de unire a întregului corp bisericesc din toate ținuturile din Transilvania. Acesta era motivul convocării marelui sinod din 4-5 septembrie 1700, ținut la Alba Iulia. „Mitropolitul a prezentat în deschiderea adunării avantajele unirii cu biserica romană. Cea mai mare parte a clerului s-a arătat dispus să primească această decizie. Dintre laici, boierii din ținutul Făgărașului se înduplecară fără greutate; dar nu așa lesne și locuitorii comitatului Hunedoarei, ai scaunului Sibiului și al districtului Brașovului. Cu toate astea, după mai multe argumente produse din partea celorlalți se înduplecă și ei”.²³

În următoarea zi pe 5 septembrie 1700 s-au stabilit ca „pe lângă cele patru puncte să nu se primească nimic; ritualul și disciplina să rămână cum au fost până acum, lăsând din ele numai pe cele ce se vor afla a fi contrare credinței catolice. Se ordonează ca să subscrie Mitropolitul, fiecare protopop înaintea juratului său, doi comisari preoți și trei deputați bătrâni din fiecare sat în numele districtului întreg”.

Actul ce urma să fie semnat cuprindea următoarele declarații: „Noi subsemnații, episcopul, protopopii și tot clerul bisericesc românesc din Transilvania și din părțile unite cu dânsa, facem cunoscut prin aceasta tuturor celor ce se cuvine, și mai ales ordinilor țării Transilvaniei; considerând nestatornicia vieții oamenilor și memoria sufletului (de care trebuie să avem cea mai mare grijă dintre toate), am încheiat liberi și de bună voie din îndemnul lui Dumnezeu, unirea cu biserica romano-catolică, și ne declarăm prin aceasta co-membrii ai Sante Matri biserica romano-catolice primind mărturisind și crezând toate cele ce primesc, mărturisesc și cred mai vârtos acele patru puncte, care ne păreau până acum a fi dezbinări, care ni se propun și prin grațiosul decret și prin diploma Maiestății sale imperiale, și prin eminentisimul Arhiepiscop, din care cauză vrem ca și noi să ne bucurăm de toate acele drepturi și privilegii, de care se bucură preoții aceiași Sante Matri bisericii după sfintele canoane și după legile foștilor regi ai Ungariei, așa și noi după numitul decret al Maiestății sale imperiale și a eminentisimul Arhiepiscop, să ne bucurăm de acum înainte ca membrii ai aceleiași biserici. Întru mai mare credință și tărie a acestora am întărit acest manifest al nostru cu subscripțiunea mâinii noastre și cu sigiliul sfintei mănăstiri din Alba Iulia și cu sigiliile proprii uzuale.

Alba Iulia 5 septembrie, anul 1700”.

²⁰ *Ibidem*, pag. 229.

²¹ *Ibidem*, pag. 231

²² Ioan M. Moldovanu, *Acte sinodale ale bisericii romane de Alba Iulia și Făgăraș*, Tomul II, Blaj, 1872, pag. 115

Au urmat semnăturile a 54 de protopopi și a 1563 de preoți. Fiecare protopop era nominalizat cu numele și zona pe care o reprezenta. Protopopi din Maramureș au fost consemnați separat.²⁴

Trebuie remarcat faptul că la acest sinod au lipsit preoții din zona Făgărașului. Aceștia au mărturisit: *că ei nu-l pot urma pe vlădica spre partea bisericii Apusului și vor izgoni pe oricare din preoți care ar merge pe această cale.*²⁵

Acesta a fost cel mai mare sinod al românilor din Transilvania până la acea dată. În afară de protopopi și de preoți au fost chemați câte trei deputați laici din fiecare sat. Au asistat la acest sinod și o mulțime de români din toate părțile Transilvaniei ca să vadă rezultatul unirii și numai după ce s-au încredințat că ritul și disciplina bisericească vor rămâne neschimbate, ca și mai înainte se liniștiră și primiră unirea. Istoricii spun că au fost până la 200.000 de familii de români care s-au adunat cu această ocazie.²⁶

Pentru că tot erau adunați protopopi la Alba Iulia, în data de 14 septembrie 1700, vlădica Atanasie a ținut să le transmită în 28 de puncte, regulile de funcționare a bisericii unite din care nu lipseau obligațiile preoților de a plăti anumite taxe, dar și modul de comportare precum: să poarte haine lungi și curate, să poarte plete, să nu fumeze, să nu înjure sau să umble beat. Sînt precizate și numărul minim al slujbelor pe care trebuie să le țină: în fiecare duminică sau sărbători se vor ține 3 slujbe, vinerile și miercurile câte două și în post în fiecare zi. Toate slujbele să fie în limba română, ca să înțeleagă creștinii.²⁷

Această unire avea o semnificație diferită pentru catolici, împărat și români, pe care o sintetizează N. Iorga într-o relevantă expunere:

- Pentru propaganda catolică era o cucerire a bisericii românești căreia i se lăsa doar mângâierea, poate numai trecătoare, a ritului;
- Pentru români era un mijloc de emancipare, un drum către libertate, o *chestiune națională*;
- Pentru împărat încă un mijloc de dominare, oferind valahilor cât mai puțin, ca să nu se supere ceilalți, care erau mult mai importanți prin organizare, cultură, conștiință și spirit militant;
- Pentru vlădica Atanasie, o concesie pe care trebuia să o facă pentru a-și vedea în sfârșit ținta: recunoașterea de către Curte și crearea pentru dânsul și scaunul său a unei situații onorabile.²⁸

De fapt vlădica trebuia să facă tot ce i se cerea, neavând mijloacele necesare pentru a lupta. Pentru puținul primit prin recunoașterea lui ca simplu episcop al bisericii românești unite cu romano-catolicii din Ardeal și părțile Ungariei legate cu dânsul, pentru un lanț de aur depus la gâtul robiei sale umilite, pentru un titlu de consilier imperial și făgăduiala unei donații în pământuri care urmau să valoreze 6.000 de florini, cât privește preoții, pentru scutirea de sarcini servile și de vămi, el primea următoarele condiții:

Adoptarea legii catolice după strictele prevederi ale consiliului normativ din Trento.

²³ *Ibidem*, pag. 115-116.

²⁴ N. Iorga, *op., cit.*, pag. 232

²⁵ Ioan M. Moldovanu, *op., cit.*, pag. 119.

²⁶ *Ibidem*, pag. 119-122.

²⁷ N. Iorga, *op., cit.*, pag. 233.

Îndatorarea de a face ca toți ai săi, acum și în viitor, să înțeleagă astfel unirea, ca deplină și absolută.

Înlăturarea din pomenire a numelui Patriarhului Constantinopolitan pentru acela al Papei, căruia trebuie să-i jure credință *până la moarte*.

Hirotonisirea din nou a preoților de către un înalt ierarh catolic-iezuitul Kollonics- care se și făcu. Motivul acestei acțiuni este acela că *vlădicii păgânilor* nu sînt canonici și hirotonisirea lor nu are nici o valoare.

Tipărirea și răspândirea catehismului catolic, revăzut de teologul ce-i va sta de acum înaintea în coastă, pentru că el este în multe *neînvățat, nemuncit și necercetat*.²⁹

Acest teolog impus avea atribuțiuni speciale pe lângă cele de a-l spiona și controla pe episcop: fără el nu se putea convoca nici un sobor, vizite în teritoriu, afurisenii, numiri sau mutări de preoți, nici alegerea sau scoaterea de protopop, într-un cuvânt el controla toate problemele bisericești. Mai mult acest teolog avea dreptul să îndrepte ce dorea el în cadrul bisericii românești. Episcopul Atanasie a fost obligat să declare că nu va mai avea nici un contact cu domnii Țării Românești și nici cu clerul din acea țară, iar dacă va primi o scrisoare de la aceștia va fi obligat să o arate mai întâi teologului considerat sfetnicul său.³⁰

Se poate spune că niciodată un episcop român din Transilvania nu iscălise o așa de adâncă înjosire a bisericii sale pentru a-și păstra, în forme oarecum onorabile pentru persoana sa, scaunul de care astfel se dovedea nevrednic, pentru că el reprezenta înainte de toate un popor cu toate suferințele, drepturile și aspirațiile sale.³¹

Acest act a însemnat o îndepărtare de noțiunea unei biserici a românilor, mare și puternică prin unitatea tuturor românilor. Dogma era catolică, legătura ierarhică era cu scaunul primatului unguresc, de unde de făceau numirile și izgonirile de episcopi, iar stăpânul era teologul. Legăturile cu biserica românească din Țara Românească erau tăiate brutal și fără un minim de toleranță, ca să nu spunem eleganță, unde până atunci se făceau hirotonisirea preoților români din Transilvania.

Instalarea ca episcop a lui Atanasie s-a oficiat la 25 iunie cu mare pompă ne mai văzută până la acea dată făcută unui episcop, care, cu puțin timp în urmă, se putea arunca în temniță și bate cu vergile. Această ceremonie se înălța chiar în vechea mănăstire ridicată de Mihai Viteazul la Alba Iulia, unde *teologul* Neurauter, de la înălțimea tribunei avea să rostească cuvintele de grație împăratească prin care Atanasie era întărit episcop în prezența oficialităților dar și a celor cincizeci de protopopi și peste o mie de preoți, care sperau că venise pentru dânsii dreptățile religioase și naționale.

Împăratul chiar pomenea în diplomă despre cinstea și prețuirea lui și *a nației sale*. Actul ținut mult timp ascuns, ascundea condițiile și favorurile acordate preoților români de către împărat: *deosebita iubire chesaro-crăiască față de **nația** românească, iar mirenii, până la țărani, îndată ce se vor uni, potrivit cu norma ce va hotărâ-o teologul – nu vlădica – imediat vor fi scutiți ca făcând parte din Statul catolic și astfel vor fi numărați între State și se vor împărtăși de legile țării și de toate binefacerile; nu ca până acum numai tolerați, ci vor fi deopotrivă cu ceilalți fii ai patriei*.³²

N. Iorga se întreba pe bună dreptate: „Cine a fost atât de puternic și a stăruit

²⁸ *Ibidem*, pag. 234.

²⁹ *Ibidem*, pag. 235.

³⁰ *Ibidem*, pag. 235.

³¹ *Ibidem*, pag. 235-236

pentru această concesie, imensă dacă s-ar fi prefăcut în faptă, prin care un neam întreg căpăta, în schimbul unei declarații religioase, egalitatea politică deplină? Nici un român nu era destul de tare pentru aceasta, și nici un neamț destul de cuminte. Numai interesul ei propriu și frica tot mai mare de calvini, adică de unguri, care unelteau spre o revoluție”

Din acest motiv acest document de mare importanță pentru români a fost mult timp ascuns în arhive și negat de autoritățile locale.

Mult timp biserica unită din Transilvania a rămas fără păstor fiind lăsată în seama unor străini care nici nu știau românește, precum silezianul Wencedlas Franz, care a fost logofăt la Atanasie, pe care protopopii sînt puși să-l aleagă episcop în septembrie 1713. A urmat un alt german, Iosif Bardia și urgurul Gheorghe Regai, amândoi iezuiți, care au păstorit biserica unită.

II. Episcopul Ion Micu (Klein) Inochentie

Venirea lui **Ioan Micu**, numit **Klein** pentru Viena, care îl ridică la rangul de baron în septembrie 1729, iar pentru a fi făcut episcop a fost nevoie să-l călugărească cu numele de **Inochentie**.

Fără merite deosebite, tânăr student de treizeci și șase de ani, a fost nominalizat de Papă în 13 septembrie 1730 și consacrat în 25 octombrie, dar instalat numai după doi ani, în 28 septembrie 1732. Nimeni nu intuia, avea să afirme N. Iorga, că acest tânăr va deveni un îndârjit luptător, un credincios greu de învins în ceia ce privește idealurile unei națiuni întregi și un om gata să aducă sacrificiul vieții sale însăși, să devină un martir pentru triumful cauzei pe care simțea foarte bine că o întrerupează în momentul decisiv pentru această cauză.³³

Era evidentă imposibilitatea ca episcopul catolic din Alba Iulia să meargă mână în mână cu episcopul din Făgăraș pentru a cere executarea privilegiilor imperiale, pentru apărarea în același timp și interesele Casei de Austria și onoarea acelui suveran, care și-a pus semnătura și pecetea pe acel act de acordare a privilegiilor.

El nu apare numai ca șeful unei biserici unite, el știe să se ridice la conștiința de șef al unei națiuni, pentru că în călătoria lui la Viena reușește să smulgă un decret în 19 martie 1735. Cu mult curaj avea să-și susțină cauza în fața imperialilor prin afirmațiile pline de entuziasm: „Noi am fost moșneni în acest pământ al crailor încă din vremea lui Traian, înainte ca națiunea săsească să fi intrat în Ardeal, și avem aici până astăzi moșii întregi și sate întregi, și am fost împovărați cu sarcini de tot felul și cu mizerii milenare, ca de la cei mai puternici decât noi. Națiunea noastră nu este inferioară nici uneia din Ardeal, fie prin virtuți, fie prin știință, fie prin pricepere în afaceri... Poporul român pe plaiurile acestea ardelene, nu numai că este cu mult cel mai vechi, dar este și cu mult cel mai mare în număr.”³⁴

Inochentie Klein în baza celei de *a doua leopoldină* arăta la Viena faptul că în continuare preoții plătesc încă vad, vamă și dijmă domnilor de pământ și fiscului în același timp și chiar clericilor străini.

Solicitarea sa de a face parte din guvernul a fost respinsă într-un mod cu totul jignitor: „Nu este nici om politic, nici om de stat, nici jurist, nu poate vorbi limpede ungurește. Un reprezentant românesc nu se poate admite, căci acești vagabonzi nu

³² *Ibidem*, pag. 260.

³³ *Ibidem*, pag. 262.

au un teritoriu. Admiterea acestui om incapabil în numele unei nații sălbatice ar fi o jignire pentru fruntașele familiei ardelene și chiar pentru clerul catolic. Să-și caute vlădica de ai săi...³⁵

Cu tenacitate de care era capabil, episcopul se prezintă din nou în 1736 la împărat și în dietă cu un alt memoriu, de data asta în numele a 85.857 de familii românești după recensământul din 1733. El solicita dreptul țăranului de a cere judecata vlădici, dreptul de a se folosi pe teritoriul sașilor, ca și ceilalți, de păduri, ape și munți, de a exercita și ei meșteșuguri, dreptul de a nu plăti dijma decât preoților și posibilitatea de ași putea trimite copii la școală. Aceste solicitări au bulversat dieta care a reacționat cum era de așteptat din partea privilegiaților : „Episcopul și clerul unit cer lucruri pe care nimeni nu le-a mai cerut vreodată de la străbunii noștri și nu le va putea cere nici de la urmașii noștri... Cer lucruri care de fapt zguduie întreg sistemul acestei țări...cer ceia ce clerul și plebea valahă, după firea ei bine cunoscută, nu i se cuvine niciodată”.³⁶

Ozi memorabilă, 28 septembrie 1737, avea să o numească N.lorga în care vlădica Inochentie Klein avea să citească memoriul de protest în sesiunea dietei: „Fruntașii Ardealului celui cu privilegii văzură ridicându-se înaintea lor, viu, cu toate rănile sale, și gata să lupte, un popor pe care-l crezură înmormântat întâi sub lespedea cu scris unguresc a calvinismului, apoi supt aceia cu nobile formule latine a catolicismului habsburgic. Vlădica vorbea în numele său și al întregii națiuni ce se zice românească în Ardeal. Valachi sau plebs valachica, nu natio, strigară în urletele indignării, ungurii calvini, sașii luterani și tovarășii catolici de legea împăratului. Altfel nu se va citi plângerea. Și vlădica cu demnitatea care îl caracteriza a lăsat-o necitită mai bine decât să renunțe la această denumire de națiune românească. Nici cuvântul de neam nu a fost lăsat să treacă fără strigăte de indignare.”³⁷

Războiul austro-ruso-turc terminat în 1739 cu revenirea Olteniei în hotarele românești, ciuma declanșată și decesul împăratului, l-au determinat pe episcop să amâne protestele. În sinodul din mai 1739 întrunit pentru a fi acceptat *teologul iezuit* Nicolae Ianossi, care urma să spioneze acțiunile episcopului și să atingă grav demnitatea sa, protopopii i-au cerut acestuia, înainte de a-l accepta, să intervină și el pentru ca preoți să nu mai fie închiși, bătuiți, izgoniți, și ca toți cei ce se bucură de drepturile garantate prin diploma leopoldină. Iezuiții să nu se mai opună la sfârșirile necesare de preoți și să obțină pentru preoți veniturile de drept. „Teologului iezuit” i se mai cerea să păstreze cinstea cuvenită față de episcop și cler, în public și în particular, să nu solicite să fie întreținut de episcop. Profitând de ocazie că prima leopoldină nu prevedea plasarea unui *teolog* lângă episcop, au solicitat ca prevederile din a doua leopoldină să fie pusă în vigoare, referindu-se la drepturile politice ale națiunii române.³⁸

Maria Tereza instalată pe tronul Austrie a fost imediat atacată de Prusia și pusă în mare dificultate de a menține toate teritoriile pe care le deținea. În această situație dificilă în care se găsea Viena, episcopul Inochentie Klein a considerat că nația română are datoria de onoare să sprijine coroana imperială chiar dacă nu erau satisfăcute drepturile elementare pentru ei. În aceste condiții, se oferă în 1741 să asigure prin

³⁴ *Ibidem*, pag. 267, Hurmuzaki, XV, pag. 1649-52, nr. MMMLXII.

³⁵ *Ibidem*, pag. 268, Hurmuzaki, XV, pag. 1655-6, nr. MMMLXVI.

³⁶ *Ibidem*, pag. 269.

³⁷ *Ibidem*, pag. 269.

contribuția clerului român, 5.000 de soldați comandați de ofițeri români pentru a lupta contra Prusiei.

Solicitățile au continuat în dorința de a fi reprezentați și românii în structurile politico-administrative. Episcopul care era deja acceptat în funcția de consilier imperial, solicita să intre și în guvern, motivând prin faptul că acei colegi de confesiune catoliciei *sînt unguri nu români și pe care îi consideră slugi unite și slavi valahi*. Cei doi vicari, notarul soborului și chiar celebru teolog să fie incluși în dietă. Iar dacă se consideră că sînt prea mulți catolici în dietă *atunci să fie admiși și mireni români de rit grecesc*. În numele celor 700 de nobili români solicită ca doi dintre aceștia să fie numiți la tribunalul regal, alții în dregătorii mai mici; țăranii să fie primiți ca meșteri în bresle. Iobagilor români să li se reducă lucru la două zile, nu patru cum era la acea dată, și să li se dea înapoi pământurile răpite *din ură națională*.³⁹ Se vede foarte clar că episcopul revendica drepturi nu numai pentru cler, dar susținea și drepturile mirenilor, indiferent de starea lor socială.

Vlădica a continuat să fie umilit în mai multe diete ardeleni unde fruntașii țării îi afirmă în față că: „nația lui este alcătuită din pribegi și tâlhari, din leneși și mincinoși, care au simulat unirea”. În fața acestor jigniri o națiune întreagă în frunte cu clerul, nobili și țăranii s-au adunat în iunie 1744 într-un sinod neobișnuit, o adevărată *adunare națională*, avea să o denumească N. Iorga.⁴⁰

Era pentru prima dată când episcopul Inochentie Klein era chemat la Curte în 1744, nu pentru a fi consultat și a se face dreptate, cum credea el, ci pentru a fi judecat. Sinodul, asimilat cu noțiunea de *Adunare națională*, avea rolul de a cristaliza un program național ce urma să fie expus la Viena, din care nu lipseau iscăliturile participanților. Dacă nici de data asta Curtea nu va respecta acele drepturi consemnate unele din ele în cele două leopoldine, *ei sînt hotărâți să se lepede de unire*.

Dintre solicitările noi se poate distinge: „numirea măcar a unui mirean român în guvern (se propune Ionașcu Monea, făgărășean, om cult și bogat), primirea celor doi vicari în dietă, și înlăturarea teologului, pe motivul că este *de alt neam și de alt rit*”⁴¹

Sinodul din 1744 la care au fost chemați și țăranii a fost considerat ca o crimă de stat. Țăranii auziseră citirea în românește a concesiile făcute de împărăteasă, dar când au văzut că vecinătățile tradiționale din Țara Oltului și din alte ținuturi sînt transformate în iobăgii, s-a auzit un murmur de nemulțumire: *Ne mințiți cu făgăduielile*.⁴²

După ce i s-a reproșat foarte multe lucruri, care priveau acțiunile legate de modalitatea și conținutul solicitărilor, în noiembrie 1744, Curtea a decis ca episcopul să fie supus unui interogatoriu. El a refuzat cu demnitate să dea lămuriri, știind că pierduse cauza națională. În aceste condiții el a sperat că va găsi la Roma un sprijin, drept pentru care a plecat în 9 decembrie 1744 la Roma, dar nu a găsit ce dorea decât un adăpost unde va sta douăzeci de ani până la moarte ca pribeg.⁴³

Papei, îi ceru *fugarul* episcop, sprijin puternic nu pentru reforme mărunte, ci pentru întărirea și publicarea diplomelor leopoldine, pentru alegerea *teologului* de

³⁸ *Ibidem*, pag. 270.

³⁹ *Ibidem*, pag. 271.

⁴⁰ *Ibidem*, pag. 272.

⁴¹ *Ibidem*, pag. 274.

⁴² *Ibidem*, pag. 272. **Ioan Inochentiu Micu** (Klein) (1692-1768) și-a început studiile La școala iezuiților din Sibiu; în 1721 ajunge la Institutul de la Trnava, ca bursier. În 1728 devine episcop de Făgăraș fiind instalat în 1732. Acțiunile lui depășesc problemele religioase cu care se confruntau românii din Ardeal, ele devin un program politic de luptă a românilor din Transilvania, care stau la originea Școlii Ardeleni.

către episcop dintre cei de rit cu el, dar și pentru crearea unui minister românesc, care să fie condus de un nobil unit cu influență. Cererile făcute de scaunul apostolic pe acest subiect la Viena, dar și referitor la episcop, au primit un răspuns prin care episcopului i se interzice pentru totdeauna întoarcerea sa, cu amenințarea că va fi arestat imediat.⁴⁴

Inochentie Klein era totuși în continuare episcop unit, de unde îl excomunică în 12 noiembrie 1746 pe *teologul* iezuit Balogh, care îi făcuse mult rău. Vicarul este obligat să primească un nou teolog ungur care este și el excomunicat în 25 august 1747.⁴⁵

Sinodul ardelean din Sibiu, chemat de însuși împărăteasă, în data de 15 mai 1747, a exprimat vechiul program național inițiat de Inochentie, printre care și înlăturarea teologului de rit deosebit, recunoașterea românilor ca națiune: „Națiunea noastră, care este mai presus de celelalte, cea mai numeroasă, să fie declarată prin *diplomă* a patra națiune receptă în Ardeal și părțile unite cu dânsul și să poată primi toate binefacerile și dregătoriile ca și alte nații recepte”.⁴⁶

Delegația românilor ardeleni la Viena în urma aceluia sinod avea în componență doi tineri din preajma lui Inochentie proaspăt întorși de la Roma, Silvestru Caliani și Grigore Maior. Imperialii și-au dat seama de necesitatea de a împiedica contactul dintre ierarhia sârbească, intangibilă în drepturile ei, și românii din Ardeal. Așa s-a născut ideea la 12 iulie 1747 a unui episcop român *fără hotare*, care să depindă de scaunul catolic din Oradea Mare.

III. Episcopul Petru Paul Aron

În munții Apuseni nu departe de Câmpeni pe valea Arieșului în comuna Bistra se naște în 1709 fiul preotului Teodor Aron, care avea să ajungă episcop purtând numele de Petru Paul Aron. El este trimis cu bursă de către Inochentie Klein să studieze la Roma, filozofia și teologia. În 30 iulie 1743, întors de la Roma este sfințit preot după ritul grecesc. Mult prețuit de episcop, avea să meargă cu acesta la Viena în 23 iulie 1744, pentru al ajuta ca teolog și preot harnic în luptele grele pe care le preconiza că le va avea.

După plecarea episcopului Inochentie la Roma, Aron a fost reținut la Viena până la moartea vicarului episcopal Nicolau Pop care a intervenit în 23 iunie 1745. În locul acestuia a fost numit de către episcopul Inochentie, Petru Aron care a fost întărit oficial de împărăteasa Maria Tereza în 31 august 1745. Vicarul nou ales se întoarce la Blaj pentru a conduce dieceza Făgărașului, unde erau mari frământări.

După grele suferințe episcopul Inochentie Klein a acceptat în 7 mai 1751 să renunțe la episcopat, dând posibilitatea împărătesei Maria Tereza să dispună prin decretul din 30 august 1751 convocarea unui sinod la Blaj unde va trebui să candideze *trei persoane destoinice* pentru scaunul episcopal. Guvernul transilvănean în înțelegere cu vicarul P. Aron au fixat data sinodului electoral pe 4 noiembrie 1751.⁴⁷

Clerul din vasta dieceză a Făgărașului, care atunci se întindea peste toată Transilvania, s-a întrunit la Blaj în prezența comisarilor regești David Mariafi de Maxa-

⁴³ *Ibidem*, pag. 278.

⁴⁴ *Ibidem*, pag. 280.

⁴⁵ *Ibidem*, pag. 280.

⁴⁶ Dr. Augustin Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici, sau Istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1763*, Blaj, 1902, Tipografia Seminarului Archidieceșan, pag. 5

prefectul comitatului Cluj și Petre Dobra de Zlatna-asesor regesc din Transilvania. Cei trei candidați au fost: Petru Aron, Grigore Maior și Silvestru Caliani, toți trei au studiat teologia la Roma. A fost ales de cler Petre Aron, care dovedește aprecierea de care se bucura fiind considerat un bărbat distins și deosebit de evlavios. În data de 28 februarie 1752 Petru Aron a fost numit de împărăteasă episcop dând poruncă guvernului să publice această numire, invitând-ul în același timp la Curtea din Viena.⁴⁸

Obligat de ritual de a deveni călugăr, Aron se călugărește cu numele de Vasile, fiind condus la această ceremonie de duhovnicul său Atanasie Rednic căruia îi donează toată averea pentru a o împărți săracilor.

Erudit și cu darul de predicator odată intrat în casta călugărilor a dus o viață austeră până la limita suportabilității. Dormea numai patru ore pe un sac cu paie și regimul alimentar era excesiv de modest. Unsprezece ani a purtat până la moarte încins direct pe piele un lanț de fier, care se păstrează și acum în muzeul liceului de la Blaj.

Chemat la Viena în 1752 avea să rămână până în 16 august 1754 pentru a reglementa toate conflictele și problemele legate de funcționarea ca episcop unit al românilor din Transilvania. Atât Viena dar mai ales politicienii din Transilvania erau interesați să nu se repete dificultățile survenite în ultima perioadă și nu va merge pe urmele lui Inochentie Klein. Nu sînt cunoscute toate presiunile exercitate de politicieni asupra episcopului pentru că protocolul semnat în 7 iulie 1753 cu cancelaria aulică transilvană nu prevede decât lucruri generale. Totuși sînt anumite puncte care scot la iveală intențiile de a-l avea sub un control strict pe episcop. Faptul că este obligat să țină lângă el în palatul episcopal un teolog latin, pe care episcopul l-a refuzat cu multă fermitate a constituit poate cel mai important motiv de neînțelegere. Pentru a se apăra de această umilire, episcopul a motivat faptul că diploma împăratului Carol al VI din 21 august 1738 prin care se impunea obligația de a ține un teolog latin nu a fost publicată, cancelaria aulică a scos originalul, dar mai mult a prezentat și actul prin care Inochentie a acceptat în final un teolog latin în preajma sa. Cu toate acestea episcopul Aron a refuzat în continuare să primească un teolog, susținând faptul că nu poate fi obligat pe linie politică imperială. Atunci Curtea din Viena a sperat ca autoritatea Papei să-l determine să primească acest teolog. Cu toate că nu era un obicei ca Papa să confirme un episcop, Maria Tereza roagă printr-o scrisoare din 16 septembrie 1752 pe Papa Benedict al XIV-lea să-l confirme pe Petru Pavel Aron, numit deja episcop de Făgăraș pentru români, greci, ruteni și sârbi din principatul Transilvaniei, cu obligația strictă în conformitate cu diploma lui Carol al VI-lea din 21 august 1738 să țină un teolog, pe care-l va numi împărăteasa și succesorii ei și care va fi întreținut din fondurile statului. Dar cum toate bulele papale erau plătite de beneficiar, împărăteasa solicită scutirea acestei taxe pe motiv că veniturile episcopiei erau foarte reduse și mai mult Aron era obligat să plătească și întreținerea episcopului Klein la Roma în valoare de 1200 fl. pe an.

Pentru a asigura succesul acestei acțiuni destul de forțate, împărăteasa a apelat și la alte servicii pentru a influența emiterea acelei bule papale. Astfel tot în 16 septembrie 1752, Maria Tereza se adresa și cardinalului influent Mellini să valideze cu autoritatea sa de protector cerere solicitată Papei. Și cancelarul de curte contele Ulfeld a intervenit pe cale diplomatică la cardinalul Alexandru Albani, care reprezenta Curtea

⁴⁷ *Ibidem*, pag. 6-8.

de la Viena la Roma să susțină și el obligația ca episcopul Aron să țină un teolog latin în preajma lui. În graba cu care să efectua aceste intervenții, oficialitățile de la Viena au uitat să expedieze și procesul verbal din care să rezulte motivele pentru care Aron refuză acest teolog latin.

Între timp împărăteasa prin decretul din 30 octombrie 1752 a decis schimbarea teologului Emeric Pallovics cu Mihai Salbeck, care urma să-l supravegheze de aproape pe episcopul Aron. În audiența obținută în data de 25 noiembrie 1752, Antonello-secretarul congregațiunii consistoriale a obținut de la Papă decretul prin care Aron și succesorii lui, *sînt obligați a-și ține un teolog de rit latin, care însă va trebui să fie episcopilor de ajutor și de mângâiere, și supus, ascultător de ei.*⁴⁸

Este primul caz în care Sfântul Scaun apostolic se ocupă de problema unui teolog în preajma episcopului. Cardinalul Alexandru Albani a reușit să obțină în 27 noiembrie 1752 aprobe numirea ca episcop a lui Pentru Pavel Aron dar și o reducere nesemnificativă a taxei pentru emiterea bulei papale.

Episcopul Aron avea să refuze taxa pentru bula papală pe care nu el a solicitat-o, dar mai mult, a cerut Papei să revoce decretul care se referă la teolog. Pentru a depăși acest impediment al taxei, Curtea de la Viena a fost de acord să achite ea această taxă. Odată achitată taxa pentru emiterea bulei papale, s-a emis documentul în 14 aprilie 1753 de recunoaștere ca episcop, prin care Aron era obligat să accepte un teolog latin. Această bula papală a fost transmisă contelui Gyulaffy-cancelar aulic transilvan pentru a fi înmănată episcopului Aron, cu acte de confirmare de primire. Numai că episcopul refuza să semneze de primire acest document papal. În fața acestei situații neprevăzute a fost convocată o ședință a cancelariei transilvane pentru a decide ce este de făcut. În 7 iulie 1753 a fost chemat episcopul și rugat să semneze de primire a documentului, fiind chiar amenințat, dar Aron a rezistat tuturor acestor presiuni, sugerând comisiei să returneze bula la Roma. Episcopul era hotărât să renunțe la un moment dat la episcopat decât să sufere înjosirea demnității de episcop și supunerea unei supravegheri de către o persoană străină de nația și de ritul său.⁴⁹

A fost întrebat care sînt motivele pentru care refuză să accepte prevederile din bula papală. Episcopul Aron avea să motiveze cu argumente canonice prin care nu se poate admite amestecul în administrația și organizarea ritului grecesc a diecezei latine, cum nici nu se admite amestecul celor de rit grecesc în administrația diecezei catolice.

Ce a intervenit în perioada iulie 1753-martie 1754 nici Augustin Bunea, care a studiat această dispută având la îndemână multe documente de arhivă, nu poate să clarifice. Cert este faptul că Maria Tereza era dispusă la un moment dat să numească alt episcop dintre cei doi candidați Grigore Maior și Silvestru Caliani, dar care fiind chemați la Viena pentru a se convinge de atitudinea lor conciliantă referitoare la teolog, se pare că au preferat varianta curată de a nu face nici un compromis. În final Maria Tereza a apelat la însuși Papă care printr-o corespondență intimă l-a înduplecat pe Aron să primească bula cu actul de înmănare.

După o absență de doi ani și șase luni din Ardeal, a fost primit cu tot onorul în dietă la 13 septembrie 1754. În prezența sinodului întrunit la Blaj la 12 noiembrie 1754 i-au fost citite bulele papale și diploma imperială de numire. A doua zi episcopul

⁴⁸ *Ibidem*, pag. 10-18.

⁴⁹ *Ibidem*, pag. 19-25.

a numit vicar general pe Geronte Cotorea și trei asesori consistoriali; Grigore Maior, Silvestru Caliani și Atanasie Rednic. Pe cei 12 protopopi cu funcții administrative la episcopie i-a reconfirmat.⁵¹

Cumpătat și sărac pentru sine, fără zgomot și strălucirea luptelor politice ale înaintașului său, a lucrat neobosit pentru neamul românesc pe câmpul culturii naționale. Dorea să înființeze școli pentru tineri care nu aveau nici un institut cultural, să întemeieze un seminar pentru formarea unui cler educat, care să fie în stare să mântuiască sufletele și să promoveze opera de emancipare națională. Dar dorea și o tipografie cu care să răspândească învățătura solidă în toate țările locuite de români.⁵²

IV. Dominația Mitropoliei Sârbe asupra credincioșilor români din Transilvania

Sârbi pentru credința cu care au luptat în războaie alături de austrieci, meritau după viziunea Vienei o răsplată care s-a manifestat prin *atribuirea acestei nații de coloniști toată ortodoxia din statele împărătești*. Astfel biserica sârbească își întinde stăpânirea și în teritoriile curat românești, precum Caransebeșului. Tot dintre sârbi au fost aleși episcopii care au păstorit peste românii din Transilvania de rit grecesc, precum Nicolae Dimitrievici, Maxim Nestorovici și Eftimie Damianovici

Spre deosebire de români, sârbi din imperiul austriac aveau foarte multe privilegii acordate prin decret precum: alegerea Mitropolitului de către preoți și mireni, acesta avea dreptul de a sfinți și pune episcopi, de a sfinți mănăstiri și de a zidi biserici, folosirea calendarului vechi, cu alte cuvinte era independent. Clerul sârbesc era scutit de a plăti ori ce contribuție, nimeni nu avea dreptul să aresteze un preot sârb, în afara de un decret împărătesc. Aceste privilegii puteau fi considerate ca ale unui stat bisericesc aflat pe teritoriul regatului ungar.

Mitropolii sârbi după obținerea privilegiilor din 1690 și 1691, au început a-și aroga drepturi asupra tuturor creștinilor greco-orientali din întreaga monarhie habsburgică indiferent de naționalitatea acestora. Mitropolitul Cernoevici numește în 1696 episcopul din Timișoara care era recunoscut de împăratul Leopold prin decretul din 4 martie 1695. Acest lucru dovedește faptul că ierarhia sârbească „subjugase” o mare parte dintre românii, cu doi ani înainte de primul sinod convocat la Alba Iulia care ridica problema unirii. În perioada cât Oltenia a fost sub dominație austriacă (1718-1739), mitropolia sârbească și-a extins jurisdicția asupra acestui teritoriu românesc, subordonându-și Episcopia Râmnicului. Pentru a controla acest teritoriu sub aspect religios, mitropolitul sârb Moise Petrovici a numit un nou episcop la Râmnic în persoana egumenului de la mănăstirea Govora-Ștefan, care a fost recunoscut de Carol al VI-lea prin diploma emisă în 15 octombrie 1726.⁵³

Mitropolia sârbească de la Viena a solicitat recunoașterea jurisdicției bisericească și asupra Transilvaniei, bazându-se pe rezoluțiile congresului național sârbesc din 23 martie 1753 care stipula faptul că în Transilvania au fost episcop sârbi precum Sava Brancovici. Dar această solicitare a fost încurajată chiar de împărat care prin decretul emis în 18 decembrie 1703 autoriza pe mitropolitul sârb Arsenie Csernoevics din Viena să viziteze Transilvania și provinciile învecinate spre a aduce pe toți „rebelii” la ascultare

⁵⁰ *Ibidem*, pag. 34.

⁵¹ *Ibidem*, pag. 36-37.

⁵² *Ibidem*, pag. 38-41.

față de împărat. Cu alte cuvinte supunerea românilor sub ierarhia sârbească cu scopul de a rupe ori ce legătură de comunicare cu episcopii din Țările Române. Așa avea să apară conflictul între episcopul Aron de la Blaj cu mitropolitul sârb Nenadovics de la Viena.⁵⁴

Contra bisericii unite, românii de rit grecesc (neuniții) au declanșat anumite tulburări în 1755, care au început din Săliște de lângă Sibiu și au cuprins zona Sebeșului și țara Făgărașului cu Mândra, Șinca, Toderița și Grid.

Guvernul transilvănean prin circulara din 20 iulie 1756 a fost obligat să reacționeze la decretul emis de Maria Tereza din 5 iulie 1756 pentru a lua măsuri în vederea apărării bisericii unite contra tulburărilor violente care aveau tendința de a se extinde. Din cercetările făcute de reprezentanții Curții de la Viena, rapoartele acestora scoteau în evidență implicarea mitropolitului sârb de la Carlovăț (a nu se confunda cu mitropolitul sârb de la Viena) care nu avea jurisdicție asupra bisericii din Transilvania.

Izbucnirea războiului de șapte ani (1756-1763) cu Frederic al II-lea al Prusiei a determinat o oarecare toleranță a împărătesei de a reacționa mai dur asupra mitropolitului sârb. Profitând de această slăbiciune la 10 iulie 1756 s-a convocat sinodul sârbesc la Carlovăț unde au fost invitați și românii neuniți din Brașov, Făgăraș și Halmagi. Concluziile acestui sinod aveau să fie transmise la Viena în 14 septembrie 1756 din care rezultă legitimitatea „amestecului bisericii sârbești în afacerile neuniților din Transilvania, care numai atunci se vor liniști când vor ajunge sub jurisdicția ei”.⁵⁵

V. Înființarea episcopatului neunit din Transilvania

Conferința ministerială convocată în 19 august 1758 în dorința de a restabili ordinea în Transilvania a oferit posibilitatea baronului Bathenstein - președintele al deputaților din Transilvania să propună ca soluție liniștitoare „acordarea românilor neuniți a unui mitropolit al Transilvaniei care să fie investit cu aceeași jurisdicție asupra poporului român ce o are mitropolitul sârbesc din Carlovăț asupra credincioșilor săi... Noul episcop nu trebuie să fie ales de clerul și poporul românesc, ci să fie numit de Maiestatea Sa pe baza propunerilor ce s-ar face de deputați”. Barthenstein face chiar o propunere pentru demnitatea de episcop al neuniților din Transilvania în persoana episcopului sârb de la biserica Sfântul Andrei din Budapesta - *Dionisie*.

Iată din nou un preot sârb care să binecuvânteze ortodocși români din Transilvania, propus de parlamentar pentru: „purtarea sa modestă dovedită de mai mulți ani a arătat că întrunește toate acele însușiri care se cer pentru un post atât de important”⁵⁶. Ce nu spune deputatul referindu-se la propunerea de mitropolit, este latura de obedient în fața împărătesei, care uram să-l numească și care cu siguranță ar executa toate poruncile venite de la ea, contra voinței poporului român.

Unitate de păreri nu caracteriza în acest caz oficialitățile din Transilvania. Propunerea făcută de Barthenstein a fost îmbrățișată și de cancelarul aulic de stat, contele Kaunitz care a susținut că: „ori ce siluire a conștiinței este în contra ființei creștine, în contra prudenței de stat, și chiar în contra minții sănătoase. Ea este un lucru comod însă pentru superiorii leneși, ignoranți și ambițioși”.

Contra acestei propuneri s-a arătat contele Ulfeld fost cancelar care considera

⁵³ *Ibidem*, pag. 94.

⁵⁴ *Ibidem*, pag. 107-111.

⁵⁵ *Ibidem*, pag. 126-128.

că „alegerea unui episcop neunit ar duce la prăbușirea uniunii stabilită de fericitul împărat Leopold”.⁵⁷

Luciditatea cu care contele Kaunitz scrie Mariei Tereza în data de 19 august 1758 pentru susținerea propunerii de a se înființa un episcopat al românilor neuniți de rit grecesc este remarcabilă și merită a fi consemnată: „Înțeleg însă prea bine, că vă vine foarte greu Maiestății Voastre să rezolvați în fața părerilor deosebite întrebarea: dacă trebuie acordate greco-neuniților din Transilvania, în condițiunile propuse de mine, un episcop exempt, ori au să fie lăsate lucrurile în starea lor de acum.

Eu m-am exprimat pentru primul mod de rezolvare, fiind-că în toate chestiunile privitoare la serviciile înalte îmi dau silința de a evita măsurile paliative, care de obicei mai mult strică, decât să folosească, de a stârpi răul din rădăcină și de a privi lucrurile cum sînt ele, iar nu cum ar fi trebuit să fie.

Dacă am putea să ne măgulim cu speranța, că cei însărcinați a pune în executare înțeleptele și dreptele măsuri luate de Maiestatea Voastră contra grecilor neuniți s-ar purta cum se cuvine, și și-ar face în deplin datoria, nu ar fi greu să găsim alte mijloace prețioase atât pentru stat, cât și pentru religia dominantă. Dar după felurite experiențe, pe care le-am avut, trebuie să consider speranța aceasta ca ceva zadarnic; și înclinarea spre mijloace silnice, pe lângă ura în contra tuturor iliricilor, e prea adânc înrădăcinată, de cât să putem spera vre-o schimbare în privința aceasta.

În împrejurările de astăzi ar fi însă, mai mult de cât ori când, lucru prea de tot primejdios a da ocaziune proximă pentru rebeliuni, pentru emigrări, ori pentru alte urmări cu deosebire stricătioase și a nu avea în același timp și mijloace îndestulătoare pentru împiedicarea răului.

Cele câte-va milioane de greci neuniți, care trăiesc sub prea înalta ocrotire a Maiestății Voastre, au după părerea mea modestă să fie priviți ca **o comoară** și ca un **adevărat giuvaer** al înaltei Case domnitoare, din care în viitor se vor putea trage foloase cu mult mai mari, de cât până acum, *dacă vor fi numai apărați cu energia cuvenită în afacerile spirituale și lumești contra ori cărei asupriri, nedreptăți și legitime reclamații și conduși astfel, cum după regulile precauțiunii are să fie întâmpinată o națiune aspră și războinică.*

Cât pentru românii din Ardeal îndeosebi, votul meu umil pare a se izbi de obiecțiuni, pentru că prin aceasta unirea de până acum ar ajunge la decădere deplină. Pe cât de puțin ași îndrăzni a pune la îndoială aceasta, dacă episcopul exempt ar fi ales un preot zelos și ostil și dacă nu s-ar ține seamă și de alte mijloace impuse cu precauțiune, pe atât sînt de sigur, că un episcop exempt, prudent, pe care și interesele lui îl îndeamnă a se feri de ori și ce pas greșit, se va feri cu multă grijă de a jigni *unirea* și de a da ocazie pentru reclamații și astfel pentru înlăturarea sa, ba va putea să fie înduplecat a lucra spre cel mai mare folos al religiei și al statului, de a trece însuși cu întreaga obștie diecezană la *unire* și de a asigura astfel unirea în mod statornic, ușor și grăbit. Cazul acesta pare a-l fi avut în vedere și opțiunea anonimă, care mi-a fost prea grațios comunicată de Maiestatea Voastră și care propune ca episcop pe un oarecare Dionisie.

Că oare acest Dionisie are calitățile cerute și ce ar trebui să se facă, ca el să fi câștigat pentru cauză și **controlat** și ce măsuri ar trebui să fie luate pentru promovarea

⁵⁶ Ibidem, pag. 129-130.

prea înaltului serviciu? acestea toate cu profund respect le las prea luminatei aprecieri a Maiestății Voastre”.⁵⁸

Atât de convingătoare a putut fi părerea contelui Kaunitz asupra Mariei Tereza, care era caracterizată de A.Bunea ca fiind cu mult bun simț, încât după numai trei zile, în 13 octombrie 1758 împărăteasa avea să scrie cu mâna sa hotărârea definitivă: „... Chestiunea, de a se numi un episcop exempt pentru Transilvania, o aprob; deci prim-mareșalul de curte are să ia în secret dispozițiile și să redacteze instrucțiunile pentru ca lucru să se poată curând efectua”.⁵⁹

În această perioadă tulburările religioase se amplificau în Transilvania. Venirea preotului Ioan născut în Aciliu, o comună nu departe de Săliștea Sibiului, care a studiat teologia la Moscova, a coincis cu nemulțumirile românilor ortodocși, în perioada anilor 1756-1758. Prezentarea de către acest preot, în fața mulțimii a unui document emis de împărăteasă în favoarea lor și considerată de A.Bunea ca un document fals a provocat mari emoții în mijlocul creștinilor ortodocși. Preotul era autorizat să întreprindă această acțiune de către mitropolitul sârb din Carloveț, care se pare că a fost informat de intențiile împărătesei de a înființa un episcopat neunit în Transilvania, dar care să nu fie sub jurisdicția sa. Se pare că acest preot îndemna pe români să scoată din biserici preoții uniți și să instaleze alții neuniți care se sfințeau la sârbi, sugerând în același timp că această acțiune era autorizată de împărăteasă, ceea ce era greu de crezut totuși.⁶⁰

În urma acestor acțiuni românii neuniți au ocupat cu forța bisericile unite și le-au dat preoților neuniți care erau sfințiți în Țara Românească și la sârbi. Numărul localităților unde au fost efectuate aceste acțiuni au fost consemnate de Augustin Bunea din care sintetizăm următoarele:

- Comitatul Alba cu 17 sate: Sângătin, Bogatul român, Ungurei, Boz, Spring, Vingard, Mag, Ludoșul mic, Drașov, Ghirbom, Orda de sus, Orda de jos, Nucet, Jina, Cornățel, Beșineu, și Dumitra.

- Scaunul Sibiului cu 21 sate: Săcădate, Moh. Vizokna, Avrig, Boița, Porcesci, Sebeșul de jos, Raciviță, Tălmăcel, Colun, Ludoșul mare, Topârcea, Rod, Apoldul mare, Dobârca, Gârbova, Reci, Miercurea, Poiana, Cârpeniș și Apoldul mic.

- Scaunul Orăștiei cu 10 sate: Beri, Săraca, Sibișel, Romoșel, Romosul săsesc, Cugir, Vinerea, Vaidei, Balomir, Jibot.⁶¹

Preotul „agitator” a fost pus sub urmărire pentru a fi arestat, dar a reușit să fugă în Rusia. O circulară din 14 august 1758 a guvernului, distribuită în toată Transilvania pentru a informa populația că cele propagate de preotul Ioan precum Maiestatea Sa l-ar fi autorizat să introducă în comune preoți neuniți, sînt false. Comisia împuternicită de guvern să impună revenirea bisericilor uniților a fost întâmpinată la Săliște de o populație înarmată cu furci și pari. Un raport amănunțit datat la 19 ianuarie 1759, privind aceste evenimente, a fost redactat și de episcopul Aron la solicitarea împărătesei Maria Tereza. Acest raport scoate în evidență evoluția aderării la *unire* a românilor din Transilvania: „Înainte de Visarion-1744- toată Transilvania afară de Brașov și Făgăraș

⁵⁷ *Ibidem*, pag. 131-132. Augustin Bunea citează drept sursă: Hurmuzaki, *Documente*, VII, pag. 19-20.

⁵⁸ *Ibidem*, pag. 132.

⁵⁹ *Ibidem*, pag. 134-138.

⁶⁰ *Ibidem*, pag. 139-140

au fost unite, pe la 1750 parohiile tulburate de Visarion se întoarseră iarăși la unire, și numai de la 1754 s-a început din nou neunirea”.⁶²

Cele întâmplute la Săliște aveau să fie relatate de Augustin Bunea ca fiind deosebit de grave referindu-se la viața preoților neuniți: „Episcopul Aron a lăsat să se aresteze doi preoți neuniți din Sad, să li-se tundă părul și să li-se presare capul cu scrobeală, și pe un alt preot l-ar fi arestat și aruncat în fiare, și s-ar fi lăudat, că așa va face cu toți preoții neuniți, dacă-i va prinde”.⁶³

În aceste condiții de tensiune problema înființării unei episcopii neunite în Transilvania începea să preocupe administrația care se vedea în imposibilitatea de a delimita cele două religii din punct de vedere teritorial dar și a enoriașilor.

Prin decretul din 13 decembrie 1758 notifica mitropolitului sârbesc faptul că: „A hotărât să numească un episcop neunit pentru Ardeal și de a-i da acestuia un salariu din visteria statului. Sub amenințarea cu cea mai grea dizgrație îi interzice ori ce amestec direct, ori indirect în afacerile coreligionarilor săi din Ardeal”. Acest document a fost publicat de Hurmuzaki, de unde A. Bunea l-a citat în întregime.⁶⁴

Este cunoscut faptul că nobilimea română din ținutul Hațegului în care se aflau cele patru sate românești: Galați, Clopotiva, Sălașul de sus și Farcadinul de sus, au trecut la calvinism pentru a-și putea conserva averea părintească. Românii și calvinii deveniți unguri din români, își țineau pe rând slujbele în aceeași biserică veche românească. „Românii ca vechi proprietari, aveau dreptul să-și țină primii liturghia, după care urma domnia de pământ maghiarizați și calviniți, care însă în trufia lor nu așteptau să se termine liturghia românească. Ei intrau în biserică și sileau pe români să scurteze sau chiar să întrerupă slujba. Era atitudinea sfidătoare îngâmfată a boierului față de iobag. Mai mult, adeseori profanau obiectele de cult prin întoarcerea icoanelor cu fața spre perete, după care începea slujba. În biserici și-au făcut scaune proprii pe care numai ei le foloseau și au mers cu îndrăzneala încât au scos dintr-o biserică sfânta cuminecătură împreună cu racla și din altar și au aruncat-o afară”.⁶⁵

Aceste sacrilegii l-au determinat pe episcopul Aron să facă un pelerinaj în aceste patru sate unde românii încurajați de episcop au aruncat scaunele nobililor maghiari și au pus lăcate pe biserici. Au fost și incidente cu vărsări de sânge, chiar cu o tentativă de a-l asasina pe episcop, dar din fericire arma nu a luat foc.⁶⁶

Dificultățile întâmpinate de înființarea episcopiei neunite erau în primul rând de natură administrativă. Delimitarea parohiilor și credincioșii era urgența care trebuia rezolvată. Curtea de la Viena a recurs la un *decret de toleranță*, emis în 13 iulie 1759 prin care iartă tuturor pedepsele meritate pentru delikte săvârșite până la publicarea acestui decret și acordă o toleranță religioasă pentru a înceta cearta și neînțelegerile. Însă această toleranță se extinde numai asupra celor, care până la publicarea acestui decret se vor fi lepădat de unire, punând următoarele condiții:

- Neuniții să restituie uniților toate bisericile răpite cu violență în ultimii doi – trei ani, și pe viitor să nu mai cuteze a răpi uniților nici o biserică.
- Pământurile bisericesti care nu au fost câștigate cu cheltuiala neuniților, ci

⁶³ Ibidem, pag. 143.

⁶⁴ Ibidem, pag. 144.

⁶⁵ Ibidem, pag. 150-151.

⁶⁶ Ibidem, pag. 154.

⁶⁷ Ibidem, pag. 155.

au fost date preoților uniți de către stat, sau de alte persoane private, să fie restituită preoților uniți.

- Neuniții să-și practice religia în liniște, pe uniți să nu-i insulte sau să-i îndemne la lepădarea unirii.
- Pe emisarii străini, care au răspândit scrieri false, să nu-i primească, să nu-i asculte.
- Episcopul unit să nu-i mai urmărească și să le permită a-și exercita religia lor conform condițiilor indicate.
- Oficialii, care nu se vor supune acestui ordin să fie suspendat din oficiu de plată, iar domnii de pământ să fie urmăriți ca niște desprețuitori ai ordinelor împărătești ⁶⁷.

Guvernul constată în 7 octombrie 1759 că acest decret de toleranță nu a fost explicat poporului român cu toate intențiile împărătesei, drept pentru care decide ca în fiecare district comisarii să explice în fiecare sat înțelesul aceluia decret de toleranță. Este prevăzută și dispoziția prin care „cei ce s-au lepădat de unire înainte de publicarea decretului de toleranță și vreau să rămână neuniți, să fie îndatorați, ca în 15 zile să restituie uniților bisericile, porțiunile canonice, oratoriile și beneficiile, căci altfel nu se vor face părtași toleranței”. Se constată că în loc de liniștea preconizată spiritele se tulbură și mai tare în urma unei mișcări revoluționare condusă de călugărul Sofronie.⁶⁸

Mișcarea antiunionistă a călugărului Sofronie

Sînt cunoscuți în perioada respectivă doi călugări cu același nume de Sofronie, ambii au luptat contra unirii cu biserica catolică.

Primul era de origine din Trapezunt în Anatolia, care trecând prin Rusia, Polonia și Ungaria se stabilește la Oradea în 1748, unde a stat trei ani fiind protejat de episcopul român unit Meletie Kovacs, care era din Macedonia.⁶⁹

Al doilea călugăr Sofronie, cel care ne interesează era născut în localitatea Cioara din comitatul Hunedoarei. Numele lui de botez era Stan și de familie Popovici. A petrecut mai mult timp în Țara Românească unde se presupune că ar fi urmat anumite studii teologice elementare după care s-a călugărit. Revine în comuna natală unde îl găsim călugăr neunit în anul 1756. Episcopul Aron îl consemnează în documente ca fiind *călugăr apostat* și chiar *preot apostat*, lucru care ne determină să dăm dreptate lui Augustin Bunea, cum că acest călugăr a trebuit să fie pentru o anumită perioadă călugăr unit cu biserica catolică.

În 1759 îl găsim la episcopul sârb din Carlovăț, care se pare că a avut o mare influență asupra acțiunilor lui ulterioare. Întors în comitatul Hunedoarei el se intitulează *Vicar al Sfântului Sobor din Carlovăț*, și împărțea credincioșilor naforă sfințită de mitropolitul sârb. Influența acestui călugăr s-a extins în scurt timp și asupra comitatelor Alba și Mureș determinând autoritățile să-l aresteze pentru propagandă defăimătoare la adresa bisericii unite. Este arestat în 1759 și închis în temnița din Bobâlna, nu departe de Orăștie. Românii înarmați, aflând de arestarea călugărului au înconjurat închisoarea și au cerut cu insistență eliberarea acestuia. În 28 ianuarie

⁶⁸ *Ibidem*, pag. 164-165.

⁶⁹ *Ibidem*, pag. 166-170.

⁷⁰ *Ibidem*, pag. 171.

1760, comandantul general din Sibiu a primit ordinul de a-l transfera discret noaptea în fortăreața din Alba Iulia unde era mai în siguranță.

Nemulțumirea era atât de mare din partea românilor neuniți încât șase sute de români din comitatele Zarandului, Hunedoarei, din scaunul Orăștiei și ținutul Abrudului în 13 februarie 1760, seara, au spart închisoarea sub conducerea unui protopop neunit din Săliște, au legat paznicii și l-au eliberat pe călugăr, ducând-ul în munții, unde nimeni nu îndrăznea să-l aresteze fiind bine păzit de popor. Din Zarand avea să declanșeze acea mișcare de protest și revoltă, care a zguduit din temelie biserica unită⁷⁰.

Maria Tereza era pusă în mare dificultate tocmai când intenționa să acorde neuniților un episcop și să pună capăt acestor dispute religioase. Cancelarul aulic din Transilvania, contele Gavrilă Bethlen era chiar de părere să se amâne numirea unui episcop neunit pentru că nu s-au respectat condițiile impuse prin decretul de toleranță. Împărăteasa încearcă printr-o proclamație să delimiteze comunele neunită care este emisă în 21 martie 1760 pentru prima dată în limba română, fiind tipografiată la Blaj. Documentul se referă la 158 de comune din comitatele Alba, Hunedoara, districtul Făgăraș, scaunul Sibiului, Sebeșului, Orăștiei, unde bisericile uniților fuseseră ocupate de neuniți și obligați prin această proclamație să le returneze necondiționat. Pentru a liniștii spiritele înfierbântate guvernul a dat un ordin în 9 aprilie 1760 să elibereze pe toți preoții neuniți cu promisiunea scrisă că nu vor mai tulbura *sfânta unire* și pacea publică.

Românii neuniți au protestat contra acestei decizii de a returna bisericile, afirmând „că sînt gata să plătească taxele și a contribui la toate sarcinile țării, dar religia nu o vor părăsi, bisericile nu le vor returna, ca să stea goale, ci vor merge ei în biserici, ca să se roage la Dumnezeu”⁷¹.

Poporul asculta de călugărul Sofronie ca de un rege, care îi îndemna în continuare să preia bisericile uniților așa cum în cursul lunilor aprilie și mai 1760 au fost alungați preoții uniți din mai multe comune (13 citate) din zona Albei Iulia.

Această revoltă avea și un motiv politic pentru că românii sperau să obțină și acele privilegii politice și sociale de care se bucurau sârbii în imperiul austriac și cele trei națiuni privilegiate în Transilvania. Strigătele lor în fața oficialităților sînt semnificative: „A trecut puterea Domnilor, acum noi sîntem domni”. Sufletele românilor erau aprinse de dorul de libertate așa cum nu după mult timp Horia, Cloșca și Crișan aveau să-i conducă spre aceleași idealuri. Numai că revolta condusă de călugărul Sofronie era îndreptată din păcate tot contra românilor, pe când revoluția lui Horia era îndreptată contra asupritorilor. Un alt punct comun al acestor două revolte, la o distanță de numai 20 de ani îl constituie centru lor de comandă, Zlatna și Abrud.

În ziua de 14 mai 1760, biserica din Alba Iulia din fața garnizoanei și a episcopiei romano-catolice a fost ocupată de românii neuniți, în timp ce călugărul însoțit de poporul răzvrătit au preluat biserica din Abrud. Focul aprins s-a extins în toate satele din comitatele Albei, Turdei și Târnaviei. Guvernul a luat o decizie în 7 iulie 1760 în sensul ca toți răzvrătiții să fie prinși și închiși în garnizoana militară din Alba Iulia. De această decizie nu a scăpat nici Sofronie care a fost prins în ziua de 2 august 1760, când participa în biserica din Abrud la o înmormântare. Cei douăzeci și cinci de husari

⁷¹ Ibidem, pag. 172-174.

⁷² Ibidem, pag. 175-178.

nu au putut rezista presiunii celor două mii de români înarmați cu puști, securi și măciuci care îi înconjură la Zlatna obligându-i să-l elibereze pe călugăr, care a rămas la Zlatna singurul stăpân. După trei zile la Zlatna, în locul unde a fost eliberat Sofronie, numit Troian, s-au adunat peste 7 mii de români, care solicitau oficialităților eliberarea în termen de 8 zile a tuturor preoților arestați după decretul din 7 iulie, lucru care s-a îndeplinit cu rapiditate de frica mulțimii decisă să acționeze violent.⁷²

Într-o scrisoare scrisă în românește, adresată generalului comandant, care guverna la Sibiu, Sofronie avea să afirme cu multă siguranță de sine: „Am înțeles, că trei popi, unul din Ocna, altul din Banat și al treilea din Cornățel sînt ținuți în temnița din Sibiu, măcar că D-ta ai făgăduit, că toți care au fost prinși din pricina religiei, vor fi sloboziți. Vă spun dar, că dacă nu vor fi sloboziți toți cei prinți, nu va fi nici o pace în țară... Pe protopopul din Sad, care a fost aruncat în fiare, poftesc să-l aduceți înaintea mea”⁷³. Acesta era tonul cu care discuta Sofronie cu un general împuternicit al Mariei Tereza, din care rezultă amploarea acestei revolte care a antrenat o mare parte a localităților din Transilvania. Magnații și nobilii maghiari, mai ales cei de rit romano-catolic nu se simțeau în siguranță pe moșiile lor, din acest motiv s-au refugiat în cetăți.

Situația era atât de gravă în cât Curtea de la Viena, din lipsa trupelor, insuficiente în Transilvania fiind în plin război cu Prusia, a decretat în 20 octombrie 1760 un ordin adresat guvernului din Transilvania prin care impunea modul de adresare față de călugărul Sofronie, „salvus conductus” cu speranța că-l vor domoli.⁷⁴

Stăpân pe situație călugărul însoțit de o suită de 200 de oameni, dintre care 12 formau garda lui personală, mergea din sat în sat pentru a instala acolo unde era cazul preoți neuniți, încercând să organizeze un episcopat. Din corespondența episcopului Novacovici semnalată de N. Iorga, rezultă faptul că Sofronie chiar *împărțea la biserici și antimise aduse de el*.⁷⁵

Prin emisarii săi a poruncit tuturor satelor din Transilvania să-și trimită la Alba Iulia în 25 februarie câte 2 deputați pentru a participa la un mare sobor. Guvernul îngrijorat, delegă doi deputați pentru a se întâlni cu Sofronie în dorința de a afla ce intenționează cu această mare adunare. Călugărul mărturisește intențiile sale: „Le voi spune să trăiască în pace cu toate celelalte confesiuni și mai cu seamă cu cea reformată, pentru că religia lor ortodoxă în esență este identică cu a reformatilor, și se deosebesc numai în ceremonii. Se vor sfătui, cum să-și ceară episcop de la Maiestatea Sa și vor pregăti o scrisoare împărătesei în care vor cere ca românii trimiși acum 14 ani la Curte, de unde nu s-au mai întors să fie puși în libertate”

La sinod Sofronie poruncii preoților să: „slujească regulat, credincioșii să meargă la biserică, preoții să nu cerceteze crâșmele, să nu cedeze bisericile și odăjdii luate de la uniți, să nu plătească dările, iar celelalte să le lase în grija lui”.⁷⁶

După sinodul acesta călugărul a cercetat întregul district al Făgărașului și o parte a regiunii săsești. Avertizați de această „vizită” oficialitățile din Făgăraș au cerut instrucțiuni de la guvern, ce să facă, mai ales în privința bisericii din oraș, care era declarată încă din 1721, catedrală. Răspunsul a fost foarte moderat, să nu se opună

⁷³ *Ibidem*, pag. 179, 183, 186, 188, 191.

⁷⁴ *Ibidem*, pag. 192.

⁷⁵ *Ibidem*, pag. 193.

⁷⁶ *Ibidem*, pag. 194.

⁷⁷ *Ibidem*, pag. 195.

sub nici o formă. Nu rezultă din documentele studiate dacă Sofronie a fost cu această ocazie în Făgăraș, dar cu certitudine populația din localitate au preluat cu forța biserica unită din mâinile protopopului unit Basilio Barany.⁷⁷

Astfel în anul 1760, ca urmare a acestei revolte, biserica românească unită cu Roma din Transilvania a fost distrusă în întregime. În această acțiune nu trebuie neglijată și contribuția discretă a calvinilor, luteranilor și unitarienilor, care se bucurau de lovitura dată catolicilor. Bucuria acestora era motivată și de faptul că românii ar fi avut acces la o episcopie bine dotată, așezăminte culturale puternice care în final ar fi dus cu siguranță la ridicarea conștiinței naționale și ar fi solicitat cu și mai mare vigoare ca națiunea română să devină a patra națiune politică în Transilvania.

Echilibratul cancelar Kaunitz a sfătuit împărăteasa să numească o comisie aulică cu reședința la Sibiu, sprijinită și de armată, „să asculte plângerile celor revoltați și dacă ar fi posibil cu mijloace blânde să facă odată pace”. Guvernul transilvănean a primit în acest sens decretul emis în data de 20 octombrie 1760, dar care nu a avut nici un efect pentru că războiul cu Prusia nu încetase încă. Numai în 12 martie 1761 s-a ținut la Viena o conferință ministerială sub președinția mareșalului de curte contele Ulfeld, la care a luat parte cancelarul aulic transilvan contele Gavrilă Bethlen și proaspătul numit comandant al trupelor austriece în Transilvania, generalul de cavalerie Nic. Adolf baron de Buccow. Decizia finală a fost ca acest general să se deplaseze imediat în Transilvania, fiind însoțit de doi consilieri germani: baronul Dietrich și baronul Möringer. Plecarea generalului însoțit de o trupă importantă din diferite regimente și cu baterii de artilerie, a fost hotărâtă de împărăteasă prin decretul din 13 martie 1761.⁷⁸

Generalul Buccow avea să ajungă în Transilvania numai în ziua de 30 martie cu misiunea;

- de a reinstala preoții uniți în casele lor
- de a împărții bisericile între uniți și neuniți
- a îndruma poporul la ordine și liniște
- a delimita drepturile între uniți și neuniți
- unde nu se poate rezolva aceste lucruri cu mijloace blânde, să se recurgă la forța militară.

În mod ostentativ aceste trupe au fost concentrate în Sebeș, Sibiu, Brașov, Aiud și Bistrița. Imediat după sosirea generalului la Sibiu, o delegație de 40 români din zona Sibiului au prezentat acestuia un memoriu cu toate solicitările lor:

- Să fie scoși de sub jurisdicția episcopului și preoților uniți.
- Să li să trimită un episcop cu binecuvântarea și voia mitropolitului din Carlovăț, adică nu un episcop exempt, cum intenționa Curtea de la Viena.
- Să se elibereze din temniță: Oprea Miclăuș din Săliște, popa Mucenic din Sibiel, popa Ioan din Galiș și popa Tunsul din Sad.
- Preoții neuniți fie scutiți de contribuție.
- Să se dea în posesia lor toate bisericile și averea lor.
- Să nu mai fie persecutați și întemnițați pentru religie, cum s-a întâmplat de 17 ani.
- Să li se restituie toate taxele încasate pentru tulburările înscenate.

⁷⁸ *Ibidem*, pag. 196-197.

⁷⁹ *Ibidem*, pag. 204-205.

- Călugărul Sofronie, să nu fie prigonit, dându-i posibilitatea să se deplaseze liber prin țară.
- Să li să permită a-și sfinți preoții în țările vecine, până când își vor căpăta episcop.

Generalul a primit memoriu îndemnându-i să stea liniștiți până când vor începe lucrările comisiei împuternicită de împărăteasă. Pe deputați i-a cinstit cu doi galbeni, asigurându-i de bunăvoința împărătesei.⁷⁹

Prima acțiune întreprinsă de generalul Buccow a fost o proclamație din 9 aprilie 1761, scrisă în limba română pe care Augustin Bunea o reproduce în întregime. În esență Buccow motivează această declarație cu scopul: „să audă toate plânsorile, și să întrebe despre neodihna norodului rumânesc, care s-au auzit în țară de o vreme în coace”.⁸⁰

Documentul prevede și anumite promisiuni precum: dacă românii neuniți se vor liniști, el le va obține de la împărăteasă nu numai iertarea tuturor faptelor comise în contra uniților, dar poate și episcop cu aceiași credință cu ei. El solicită în continuarea proclamației ca „din fiecare comitat, scaun, și district să vină câte un deputat unit și altul neunit în ziua de 26 aprilie 1761, pentru ași exprima înaintea comisiei, în scris sau prin viu grai plângerile pe care le au. În aceeași zi de 26 aprilie, avea să sosească din Viena la Sibiu și *episcopul sârb* din Budapesta-Dionisie Novacovici, cu scopul declarat de a ajuta comisia spre mulțumirea celor neuniți, care neavând încă un episcop al lor, putea constitui o garanție a corectitudinii dezbaterilor”.

Pentru a delimita teritorial și numărul enoriașilor din cele două religii, Buccow poruncește odată cu proclamația din 9 aprilie și două evidențe minuțioase pe care le va face organele politice și separat protopopii uniți, pentru a le putea confrunta. Acest evidență va trebui să precizeze: în care comune enoriașii s-au lepădat de unire? câți profesază biserica unită și câți cea neunită? Studiul conține și precizările referitoare la data când s-au construit bisericile, înainte sau după unire, cine a contribuit cu bani sau lucru la clădirea bisericilor?

Cei care aveau această sarcină trebuiau să meargă din sat în sat și să întrebe personal pe fiecare credincios de care biserică aparține: de cea unită sau neunită? Odată cu intrare în funcție a comisiei la 30 martie 1761, cei care se declară aderenții unirii nu mai au voie să treacă la neuniți pentru că vor fi aspru pedepsiți.

La începutul lui mai, s-a prezentat și Sofronie care căpătase statutul de *salvus conductus*, în fața comisiei. Plecarea lui din Zlatna a fost garantată de comisie, care a trimis o trupă de militari sub comanda unui căpitan pentru a putea ajunge în siguranță la Sibiu. Dar a fost însoțit și de o ceată mare de români care se mărea pe măsură ce se apropiau de Sibiu. Fiindu-i frică că va introdus în Sibiu ca un arestat sub escortă militară, el s-a îmbrăcat în haine țărănești și se furișă însoțit de numai doi tovarăși în cetatea Sibiului, expediind înainte hainele călugărești. Îmbrăcat iarăși în rasa călugărească s-a prezentat înaintea episcopului Dionisie Novacovici și a generalului Buccow. În acest timp la porțile Sibiului, populația românească a fost înconjurată de armată și somată să-l predea pe călugăr. Generalul l-a tratat pe călugăr cu blândețe și afecțiune și primi de la el ca dar o tufă de aur, pentru care în schimb i-a dăruit șase galbeni.⁸¹

⁸⁰ *Ibidem*, pag. 206-207.

⁸¹ *Ibidem*, pag. 207.

⁸² *Ibidem*, pag. 208-210.

Sofronie a stat câteva zile la Sibiu, timp în care generalul Buccow l-a mai domolit poate și cu anumite amenințări grave în timp ce deputații neuniți au iscălit un document din care rezultă că vor fi tolerați în religia lor și dacă vor fi ascultători, vor obține în scurt timp un episcop neunit. Asta presupune că nimeni nu va mai putea să devină preot sfințit în țări străine. Preoții neuniți vor fi scutiți de o anumită contribuție. Comisia s-a angajat că toate întemnițările, prigoanele și alte înjosiri pe care le-a îndurat neuniții din cauza religiei practicate vor fi pedepsite. Cei deținuți pentru tulburări religioase vor fi eliberați, printre care și popa din Sad. Acest document a fost iscălit și de călugăr în modul următor: *Eu popa Sofronie neunit de legea grecească din Zlatna după rânduiala bisericii din Ierusalim.*⁸²

Călugărul s-a întors în Zlatna unde a mai convocat câteva sinoade, dintre care cea mai mare a fost cea din luna mai 1761.

Comisia a lucrat în continuare la inventarierea bisericilor și a enoriașilor. Au fost elaborate și anumite principii sau criterii pentru a se putea lua anumite decizii privind destinația bisericilor.

- În comunele unde toți locuitorii români au trecut la religia neunită, biserica rămâne a lor, dar fondurile eclesiastice și alte imobile ale bisericii trebuie să treacă în proprietatea preoților uniți rămași fără enoriași și biserică, dar numai până la moartea lor, după care aceste imobile trec în proprietatea comunei sau la fostul proprietar care a donat acele imobile și terenuri. Motivul acestui principiu de departajare era acela că sutele de preoți uniți nu puteau fi lăsați pe stradă cu familiile lor numeroase, trebuia să li se asigure existența până la moarte.

- Unde marea majoritate a populației a trecut la biserica de rit grecesc-neunit, bisericile se vor da acestora chiar dacă au fost construite de uniți după 1700.

- În localitățile unde majoritatea credincioșilor au părăsit unirea și biserica a fost zidită înainte de 1700, aceasta va trece în proprietatea neuniților, dar întreaga comunitate au obligația să ridice pentru minoritatea unită o capelă proporțională cu numărul ei. Până la zidirea capelei minorității unite aceștia au dreptul să folosească vechea biserică.

- Dacă enoriașii au părăsit unirea, dar biserica a fost clădită sau restaurată din temelie după 1700, de către o persoană unită ori prin grija comunității, când era încă unită, această biserică va rămâne în proprietatea uniților, deși ei pot fi minoritari.

- Unde sînt două biserici, cea mai mare va trece la majoritatea neunită iar cea mai mică la minoritatea unită.

- În cazul în care comunitatea a ridicat o biserică după ce au părăsit religia unită cu Roma, acea biserică va rămâne neuniților.

- Sînt situații în care bisericile au fost ridicate sau restaurate pentru uniți, cu ajutorul preotului sau donații de la casa domnitoare, chiar dacă acești credincioși sînt mai puțini, biserica va rămâne în stăpînirea uniților.

- Dar acolo unde bisericile vor rămâne minorității unite, majoritatea neunită trebuie să primească loc pentru ași construi o biserică.⁸³

Un bun exemplu al eficienței cu care lucra comisia îl constituie comuna Săliște unde în 15 mai 1761 s-a restituit uniților biserica veche iar românilor neuniți biserica nouă.

⁸³ *Ibidem*, pag. 211.

⁸⁴ *Ibidem*, pag. 214.

Dar au fost și situații în care locuitorii unui sat s-au împotrivit modului cum au fost împărțite bisericile. În acele cazuri generalul Buccow și-a impus decizia cu forța militară, cum a fost în Vizocna de lângă Sibiu, unde poporul nu a vrut să cedeze de bună voie biserica în posesia uniților. Biserica fusese construită în anul 1500 și recondiționată de Constantin Brâncoveanu în 1701, după care a fost restaurată și zugrăvită de uniți în 1723. În acest caz generalul Buccow înarmat cu șase companii de infanterie, o trupă de husari și câteva tunuri s-a deplasat în persoană la Vizocna fiind însoțit și de episcopul unit Aron. Evident credincioșii majoritari neuniți au fugit din fața acestei armate, cheile bisericii fiind predate de bătrânii din sat. Episcopul a sfințit biserica care a rămas cultului greco-catolic, dar s-a asigurat un loc pentru a se clădi o altă biserică pentru ortodocșii de rit grec. Aceiași situați s-a întâmplat la Sad unde biserica a fost construită în 1720 de uniți și Rășinari unde biserica veche a fost restaurată radical în 1757 pe cheltuiala episcopului Aron și a uniților.

Proiectul de separare a patrimoniului bisericesc era finalizat de comisie în 28 mai 1761 în comunele din scaunul Sibiului. Proiectul a fost predat magistratului din Sibiu pentru a fi executat de către comisarii numiți de aceștia printre care sînt nominalizați: dr. Hutter, Binder, Schuller, Roth, Sotterius, Wollmann, Rosenfeld și Kiseling.⁸⁴

Un caz special prin consecințele ce au urmat, ca urmare a refuzului de a ceda biserica greco-catolicilor, îl constituie biserica din Făgăraș, care a deveni din 1721 catedrală cu semnificație aparte pentru întreaga comunitate a bisericii unite cu Roma. Biserica preluată de credincioșii ortodocși de către Sofronie a fost construită de C. Brâncoveanu și constituia o ctitorie domnească protejată în continuare de urmașii domnitorului, care au interveni în 29 mai 1761 la generalul Buccow pentru a fi ocrotită și lăsată cultului grecesc.⁸⁵

Rezistența făgărășenilor în fața deciziei de a preda cheile acestei biserici a determinat pe Buccow să dispună pedepsirea acestor răzvrățiți prin spânzurare în piața Făgărașului. Episcopul Aron care îl însoțea pe general, împreună cu Nicolae Bethlen care deținea cetatea Făgărașului l-au convins să renunțe la această măsură extremă. Aceștia au fost pedepsiți cu *amenzi și bătăi serioase*. Contrar principiilor stabilite, Buccow a înăsprit pedeapsa cu decizia de a anula dreptul neuniților să-și poată ridica o biserică în Făgăraș, și interdicția de a ține slujbe în alte locuri inclusiv case particulare, cu alte cuvinte de a avea preot de rit grecesc în acest oraș. Indicația era ca enoriașii de rit grecesc să meargă într-un sat vecin, Beclean unde biserica a fost retrocedată neuniților de acolo.

Așa au ajuns făgărășenii, al cărui cult fusese doar tolerat după 1700 și care era practicat într-o casă privată, să-și piardă acest drept fiind obligați pe ascuns să-și țină un preot cu care mergeau la biserica din Galați, care era mai aproape de cât Beclean. Permiseunea de ași construi o biserică, făgărășenii aveau să o primească numai în 1782.⁸⁶

Generalul Buccow a continuat misiunea lui mergând în Brașov, unde în perioada 12-22 iunie 1761 îl găsim însoțit de episcopul sârb Dionisie. Era cunoscut faptul că brașovenii de rit grecesc erau dependenți de Mitropolia din București de unde veneau *averi în secret*, motiv pentru care nu doreau un episcop neunit exempt.

⁸⁵ *Ibidem*, pag. 215-216.

⁸⁶ *Ibidem*, pag. 216. N. Iorga a descifrat din corespondența episcopului Novacovici, această scrisoare de intervenție a prințului Brâncoveanu, generalului Buccow.

⁸⁷ *Ibidem*, pag. 217.

Turneul de pacificare întreprins de Buccow a continuat la Mediaș în luna iunie 1761. O situație dificilă de rezolvat s-a ivit și la Alba Iulia unde se puneau problema restituirii ambelor biserici comunității greco-catolice atât cât a mai rămas această religie. Când a fost construită fortăreața de la Alba Iulia în anul 1714, împăratul Carol al VI-lea a donat suma de 1300 florini episcopiei unite ca să-și mute reședința care se suprapunea cu traseul unde urma să fie șanțurile cetății. Noua biserică construită a fost mărită și zugrăvită cu ajutorul nobilului greco-catolic Andrei Boer. Icoanele, ornamentele sacre, clopotele și cărțile toate prețioase au fost aduse din vechea biserică zidită de Mihai Viteazul în 1599 și dăruită atunci când a fost zidită fortăreața. Acum noua biserică avea un loc suficient de mare și pentru reședința episcopală unită. Sub presiunea generalului și a convingătorului episcop sârb Dionisie care conform misiuni sale primite de la Viena îndemna populația să cedeze cele două biserici.⁸⁷

Călugărul Sofronie văzând cu câtă energie acționează generalul Buccow a fost nevoit să se ascundă simțindu-se vinovat că nu a respectat toate cele convenite cu generalul. Generalul constatând acțiunile călugărului care continua să țină adunări și o corespondență secretă cu Carlovățul, a decis ca să fie condamnat la 5 ani de muncă silnică și degradarea acestuia din călugărie pe care o solicită episcopului Dionisie în 7 septembrie 1761. Sofronie în 22 august 1761 era deja în Țara Românească la Râmnicul de Argeș. Mult timp Sofronie a acționat contra bisericii greco-catolice prin diferite forme. Așa se explică de ce guvernul din Transilvania oferea diferite premii pentru cel care îl va prinde. În 1764 prin decretul nr. 243 se oferea 50 de galbeni; în 23 iunie 1767 se oferea din nou suma de 50 galbeni; dar ordinul din 30 septembrie 1771 promitea un premiu nelimitat pentru prinderea lui.⁸⁸

Buccow a înțeles faptul că în anumite mănăstiri, călugării misionari ai lui Sofronie deveniseră *cuib de adăpost* care circulau prin ținuturile învecinate *tulburând liniștea poporului*. Din acest motiv în iunie 1761 a decis ca unele mănăstiri să fie desființate.

O circulară emisă de Buccow în 31 iunie 1761 și întărită de guvern în 5 august prevedea obligația administrației locale de a returna preoților greco-catolici, pământurile bisericești și casele parohiale din care au fost scoși.

Era timpul ca împărăteasa să revină la intenția de a numi un episcop pentru românii ortodocși neuniți pentru a liniști spiritele în Transilvania. Singurul candidat verificat în acțiunile unde a fost solicitat de Buccow era sârbul Dionisie Novacovoci, episcop de Budapesta. Împărăteasa prin decretul din 13 iulie 1761 l-a investit pe episcopul sârb Dionisie în scaunul de episcop al românilor din Transilvania de rit grecesc, asigurându-i reședința în Schei Brașovului unde urma să fie instalat de generalul Buccow. Fiind o episcopie nouă fără fonduri împărăteasa a fost generoasă și a prevăzut suma de 2000 floreni anuali și obligația ca fiecare preot din subordinea sa să contribuie cu un floren.⁸⁹

Episcopul Dionisie a sosit la Brașov în 26 august 1761, unde a venit și Buccow proaspăt numit consilier intim de stat pentru meritele câștigate în Transilvania. Instalare episcopului s-a efectuat cu tot fastul în 4 septembrie 1761. Generalul a ținut un discurs în limba latină a vestit numirea episcopului în numele Maiestății Sale. Episcopul proaspăt instalat a răspuns tot în latină, mulțumind împărătesei pentru

⁸⁸ *Ibidem*, pag. 218-219.

⁸⁹ *Ibidem*, pag. 221 și 223

⁹⁰ *Ibidem*, pag. 226, 228 și 229.

încredere și pentru toleranța religioasă acordată credincioșilor săi. A urmat un banchet dat pentru cei 60 de persoane din rândul clerului catolic și reformat, la care s-au mai adăugat magistratul brașovean și întregul corp ofițeresc.⁹⁰

Brașovenii erau puși într-o situație dificilă pentru că erau legați prin acte de Mitropolia din București și pe de altă parte nu câștigaseră nici o libertate bisericească sau administrativă fiind în continuare dependenți de sașii.

Între timp procesul de evidență a bisericilor și a enoriașilor pe criterii religioase a continuat cu dificultate. La Sibiu, episcopul Aron a fost nevoit să reia întregul proces de evaluare în data de 29 septembrie 1761, pentru toate satele. În comitatul Albei această evaluare a fost finalizată în 17 octombrie 1761.

Această evidență a separării celor două religii (unită sau neunită cu Roma) practicate de români avea să continue și în anul 1762 cu mari dificultăți pentru că exista o instabilitate a populației privind ce religie să adopte. Preoții de rit grecesc au fost scutiți de a plăti o anumită taxă intitulată „darea capului” dar au rămas dependenți financiar numai de enoriași, nu vor primi teren pentru case parohiale, scutire de contribuție și alte favoruri de care beneficia clerul greco-catolic.⁹¹

Pentru că războiul cu Prusia nu se încheiase și Maria Tereza era într-o mare dificultate financiară fiind obligată să se împrumute cu 18 milioane și să introducă noi impozite, nou înființata episcopie a românilor de rit grecesc, la inițiativa episcopului Dionisie au decis în semn de recunoștință „să contribuie prin colectare de bani în favoarea împărătesei”. Pentru această colectă de bani fiecare cap de familie a fost taxat, dacă era sărac cu 30 cruceri și dacă era mai bogat cu 60 cruceri. Astfel s-a colectat prin biserică suma de 100.000 fl. care a reprezentat o mare bucurie pentru împărăteasă.⁹²

Episcopul Dionisie a întreprins mai multe vizite canonice în dieceza sa, pentru a liniști enoriași și de a le da speranțe în viitor. După ce a vizitat Sebeșul, Orăștie, Hațeg, Deva, Alba Iulia a ajuns și la Sâmbăta de jos de lângă Făgăraș în 10 noiembrie 1762. Românii au rămas foarte dezamăgiți văzând un episcop care le predica pacea, liniștea și o conviețuire pașnică cu greco-catolicii, și nimic din promisiunile de asigurare a drepturilor de care beneficia națiunea sârbă. Religia lor a rămas numai tolerată ca și înainte, clerul iobăgit și supus contribuției.

Maria Tereza a considerat necesar să precizeze anumite reguli de organizare a bisericii de rit grecesc, cu precizarea celor 11 condiții impuse episcopului, în ideea de a o face inofensivă pentru biserica greco-catolică. În acest scop a emis un decret pe care l-a semnat în data de 6 noiembrie 1762.

- Episcopul, care a depus jurământ de fidelitate către împărăteasă și urmașii ei, să se îngrijească ca și credincioșii lui să rămână *pururea fideli*.

- Episcopul să știe, că a fost numit numai *din grație* și dacă va abuza de puterea sa de episcop, va fi îndată înlăturat, fără a mai avea succesor.

- În chestiuni dogmatice și disciplinare, dacă va fi nevoie, se va adresa numai la Patriarhul care va fi desemnat de monarh.

- Să nu permită emisarilor străini să intre în dieceza sa spre a tulbura spiritele.

- Pentru că în Transilvania după constituția țării sînt numai 4 religii recunoscute, din care face parte și religia greco-catolică, care funcționează în baza legilor din

⁹¹ *Ibidem*, pag. 229.

⁹² *Ibidem*, pag. 232.

⁹³ *Ibidem*, pag. 241.

1744, fiind parte componentă a religiei romano-catolică, **pe când biserica de rit grecesc neunit, este numai tolerată.** Episcopul neunit să nu se opună propagării religiei catolice, nici să nu îndrăznească a îndemna, pe față sau ori pe ascuns, pe uniți, să se lepede de unire, nici să facă el sau credincioșii săi ceva contra celorlalte religii recunoscute.

- Să știe că privilegiile națiunii sârbești, care s-a acordat numai pentru Ungaria și părțile ei anexe, nici odată nu au fost extinse, nici nu se pot extinde și la Transilvania. Prin urmare clerul neunit nici odată nu s-a bucurat, nici în prezent nu are să se bucure de imunitatea clerului sârbesc, ci are să rămână în starea de până acum.

Atât episcopul cât și clerul lui să se supună legilor și obiceiurilor patriei aprobate și confirmate.

- Episcopul să se mulțumească cu salariul de 2000 fl., cu câte un florin de la fiecare preot și cu reședința sa din Scheii Brașovului. Să se abțină de la ori ce fel de stoarcere și colectare de bani de la clerul și credincioșii săi. Când își vizitează dieceza să nu fie pe greutatea poporului. Să-și instruiască clerul de a nu pretinde taxe mai mari decât sînt stabilite în normele următoare: pentru botez 6 dinari; pentru cununii 24 dinari, la bobotează când preotul umblă cu crucea, de fiecare familie câte 3 dinari; la sărbători mai mari este iertat să se dea preotului prescuri, dar nu din datorie, ci de bună voie; pentru înmormântări cu cântări un florin; pentru sărăcustă, care stă din 10 liturghii, un florin; pentru un sărindar, care cuprinde 40 liturghii, 6 florini. Cei care nu pot plăti cu bani, pot plăti cu vite estimate la un preț de 6 florini.

- În comunele unde au fost preoți greco-catolici care dețineau porțiuni canonice date de domnii de pământ și de comune conform decretelor împărătești, iar acum sînt în posesia preoților neuniți, porțiunile canonice au să treacă iar la domnii de pământ, ori la comună. Astfel preoții neuniți au să fie întreținuți numai de enoriașii neuniți. În cazul când într-o comună, locuitorii neuniți s-ar întoarce la unire - ceea ce lor totdeauna le va fi iertat - porțiunile canonice vor trece la preoții uniți și vor fi scutite de ori ce taxă.

- Dacă într-o comună toți locuitorii s-au lepădat de unire, și rămâne numai preotul unit, acesta va fi în drept de a folosi, până va trăi și porțiunea canonică, iar după moarte lui, pământurile acestea vor trece la domnii de pământ sau la comună.

- În comunele unde uniții sînt amestecați cu neuniții și se află o singură biserică, aceasta are să rămână în mîna uniților chiar și când aceștia ar fi mai puțini, iar pentru neuniți trebuie să se construiască o biserică nouă pe cheltuiala comună a tuturor locuitorilor.⁹³

Acest decret arată cât de înjositor era tratat poporul român, care nu a acceptat să treacă sub dominația catolică, decret valabil în toată perioada secolului al XVIII-lea, fiind adoptat și de împăratul Francisc, prin instrucțiunilor date la 21 decembrie 1810.

Episcopul Dionisie îndeplinea o dublă funcție: era episcop de Budapesta și în același timp de Transilvania, din acest motiv mitropolitul sârb Nenadovici a protestat la Viena pentru a se reglementa în favoarea unei funcții. Văzându-se atacat episcopul Dionisie a solicitat să rămână numai la Budapesta, pe motiv de bătrînețe, fiind și mai aproape de Viena. În final după consultarea clerului catolic s-a decis ca episcopul Dionisie să rămână în Transilvania urmînd ca pentru Budapesta să fie numit alt episcop.

Secretarul episcopului era un alt sârb Dimitrie Eustatievici care fiind în fruntea

⁹⁴ *Ibidem*, pag. 247-249.

unei delegații în Rusia, a obținut de la împărăteasa Elisabeta un ajutor de 13.000 fl. cu care a reparat biserica Sfântul Neculai din Șcheii Brașovului și a înălțat un turn în 1761, consemnat printr-o inscripție în limba latină. Acest preot secretar a făcut studii serioase la Academia lui Petru Movilă din Kiev de unde s-a întors în 1753 cu o diplomă și cunoștințe frumoase din limba slavonă, fiind numit profesor de gramatică la școala din Șcheii Brașovului. Aici a scris în 1757 o *gramatică a limbii române* la porunca domnitorului Constantin N. Mavrocordat, pe care N. Iorga o caracterizează ca o *încercare naivă*. Avea să traducă și *Alexandria* în 1796.⁹⁴

Episcopul Dionisie pentru a întreține interesele bisericii pe care o păstorea, avea la Viena un agent cu numele de Feerman, despre care nu se pomenește prea multe lucruri. Dar deși reședința din Șcheii Brașovului era nominalizată de împărăteasă, episcopul petrecea mai mult timp la Sibiu și în special la Rășinari, ca să fie mai aproape de guvern dar și pentru a ține legătura cu enoriașii săi, care erau numeroși în această localitate. El preconiza să-și construiască chiar o reședință la Rășinari, sperând să obțină un ajutor de la guvern de 2000 fl. care nu a mai venit. După decesul episcopului Dionisie, Curtea de la Viena și-a dat seama, analizând de ce stătea episcopul mai mult la Sibiu, că nu se putea conduce vasta eparhie a Transilvaniei dintr-un colț al ei. Din acest motiv Maria Tereza a decretat la 1 decembrie 1770 ca episcopul nou numit Sofronie Chirilovici, alt sârb, care din 1765 îi ținea locul lui Dionisie la episcopia din Budapesta, să-și mute reședința la Sibiu.

Biserica românilor de rit grecesc pe care o păstorea episcopul din Transilvania era organizată identic cu biserica greco-catolicilor. Exista un consiliu episcopal cu soborul cel mare al protopopilor din întreaga dieceză, soborul cel mic al protopopilor și preoților din protopopiat și preoții din sate.⁹⁵

Episcopul Dionisie s-a retras la Budapesta în anul 1767 unde a decedat în 8 decembrie. El a fost înlocuit provizoriu în 24 octombrie 1768 cu episcopul sârb al Verșetului, Ioan Georgevits, care avea sarcina să administreze episcopia Transilvaniei fără să se mute la Sibiu.

VII. Participarea credincioșilor români la războiul de șapte ani cu Prusia alături de Austria

În această perioadă a izbucnit și războiul de șapte ani cu regele Prusiei, Frederic al II-lea (1756-1763), timp în care nu s-a simțit o emancipare a românilor fiind în continuare amăgiți cu tot felul de acțiuni care nu schimba fundamental situația de națiune tolerată.

Cum poate fi considerată acțiunea românilor din Transilvania, care de bună voie au participat la acest război efectiv cu arma în mână sau contribuind material?

Împărăteasa în aceste momente grele nu a abuzat de dreptul ei de a declanșa mobilizare generală, din contra a apelat mult mai subtil la patriotismul popoarelor din Transilvania, reprezentate prin magnați, nobili și clerul oficial și *cel tolerat*. Ajutorul era sugerat într-un număr de călăreți, îmbrăcați și dotați cu caii pe cheltuiala lor, destinați a înființa un regiment condus de contele Antoniu Kalnoki. Uniformele puteau fi procurate de ori unde dar armele numai de la armată ca să fie aceleași pentru toată

⁹⁵ *Ibidem*, pag. 250 și 252

⁹⁶ *Ibidem*, pag. 253-255.

armata. Cine reușește să ofere 130 de călăreți aveau privilegiul de a numi și ofițerul companiei și bine înțeles steagul personalizat.

De la cancelarul aulic transilvan, contele Gavrilă Bethlen, avea să primească episcopul Aron o scrisoare în 11 octombrie 1756 prin care îi atrăgea atenția că este momentul pentru ași arăta *devotamentul său pentru împărăteasă și recunoștința* pentru bunurile nobiliare pe care le posedă episcopia greco-romană.

O altă scrisoare avea să sosească de la ministrul Ferdinand Königsegg în data de 26 octombrie 1756 prin care atrăgea atenția episcopului Aron că *națiunea română și clerul trebuie* să se arate vrednică de privilegiile dobândite.

Guvernul transilvan în 2 noiembrie 1756 a informat episcopul greco-catolic despre decizia împărătesei, sugerându-i să nu ezite să participe cu un număr de călăreți la acest război.

Și cel mai interesat să obțină câți mai mulți călăreți din partea națiunii române, generalul Antoniu Kalnoki, avea să-i scrie episcopului la 10 noiembrie 1756, după ce spera să-și fi făcut efectul scontat celelalte trei scrisori. Generalul mărturisește că el este însărcinat să formeze un regiment de husari în Transilvania și vine la Sibiu special pentru a se întâlni cu episcopul în speranța că întregul cler venerabil greco-catolic se va face vrednic de grațiile și mai bogate ale împărătesei.

Iată cum erau atinși la coardele sensibile tocmai cei care nu făceau parte dintre națiunile recunoscute și având o biserică românească dezbinată, oprimată și tolerată.

Imediat cum a primit și această ultimă scrisoare, episcopul a convocat la Blaj în 15 noiembrie 1756 pe toți asesorii și protopopii, care erau investiți cu demnitatea de asesor, dar și pe mai mulți nobili români. Decizia luată în această adunare a fost de a finanța 130 de călăreți cu tot echipamentul necesar, inclusiv armamentul. Această decizie a fost comunicată imediat a doua zi tuturor celor care au solicitat în scris acest ajutor, precum: guvern, cancelarului Bethlen, generalului Kalnoki și ministrului Königsegg. Dar episcopul nu a ezitat să amintească în scrisoare și faptul că „poporul român, deși este cel din urmă la împărțirea bunătăților statului, totuși nu dorește să rămână în urma nimănui când este vorba de ași manifesta prin jertfă devotamentul său față de împărăteasă și iubirea sa sinceră de patrie”.⁹⁶

Pentru a îndeplini această *jertfă* decisă de cler și nobilii români, episcopul a emis un ordin prin circulara din 17 noiembrie 1756 prin care fiecare preot trebuia să contribuie cu 5 fl. sau cu câte un galben, pe care trebuie să-i predea la notariatul clerului, Avram Pop și protopopului Maniu, care fuseseră numiți casieri. Prin această circulară îi îndemna pe nobilii români să se înscrie în această companie sub steagul românesc, unde vor face cinste neamului.

Generalul a rămas încântat de promisiunile clerului și poporul român, așa cum rezultă din scrisoarea adresată episcopului Aron din 20 noiembrie 1756. „Aceasta este și trebuie să fie într-adevăr cea mai plăcută jertfă, când cineva *cu cât se poate plânge mai mult că este asuprit*, cu cât se arată mai prompt, și se silește mai tare, ca de nimeni să nu fie întrecut în dovedirea fidelității dorite. Singur Preasfinția Ta ești acela, căruia se poate oferi cu distincție *prima togă a gloriei*”⁹⁷

Generalul este conștient de faptul că românii aveau multe motive să refuze acest ajutor, fiind asupriți și tolerați ca națiune, dar este surprins plăcut de generozitatea

⁹⁷ Ibidem, pag. 265-268.

⁹⁸ Ibidem, pag. 268 și 269.

lor. Nu sînt consemnate în literatura de specialitate consultată, care au fost efectivele militare susținute financiar de către cele trei națiuni privilegiate din Transilvania: unguri, sași și secui, pentru a se putea face o comparație.

Generalul Kalnoki pentru ai veni în ajutor episcopului care era nevoit să evalueze aceste costuri, a precizat în scrisoare și următoarele prețuri: pentru arme și hainele unui călăreț costul era de 66,32 fl.; corturile și vasele de bucătărie pentru o sută de feciori costă 176 fl.; steagurile companiei erau evaluate la 100 fl. Prețul calului nu era precizat de general dar indica cum trebuie să fie caii: nici un cal nu poate fi mai mic de 14 palme, mai tânăr de patru ani și mai bătrîn de șapte ani. În perioada respectivă nu se putea cumpăra un cal mai ieftin de 100fl. Episcopul a mai donat și un car de povară cu 6 boi care alături de toate echipamentele și cei 130 cai, contribuția românilor a fost de 22.000 fl., care reprezenta pentru perioada respectivă o sumă importantă.⁹⁸

Steagul companiei românești reprezenta *Icoana Sfintei Treimi* pe fond roșu. La 1 februarie 1757 episcopul invita la Blaj pe locotenentul Toloba pentru a vizita compania, care în 21 februarie era deja în marș spre Cluj unde a fost preluată de generalul Kanoky la 24 februarie. Unul din ofițerii români din companie cu care corespundea episcopul era Petru Rațiu. Această mică trupă românească s-a luptat cu bravură în luptele de lângă Kolin în 18 iunie 1757. Steagul companiei a fost adus înapoi la Blaj, rupt și ciuruit de gloanțe ca dovadă a luptelor prin care a trecut, fiind așezat în catedrala de la Blaj, înaintea sfîntului altar, ca o scumpă relicvă a românilor din Transilvania, care și-au jertfit averea și sângele de cîte ori a fost necesar.

Mai mulți români s-au înrolat sub steagurile magnaților și nobililor din Transilvania, astfel că la 9 august 1757, dieta Transilvaniei semnala 2000 de soldați voluntari pe care i-a cîstit cu 10 fl., cei mai mulți dintre ei fiind români. Dar să nu uităm că românii de rit grecesc au donat împărătesei suma de 100.000 fl. pentru acest război și episcopul Aron a împrumutat pe Maria Tereza cu 3000fl. putem evalua contribuția acestui popor batjocorit, asuprit și despuiat de ori ce drept politic.⁹⁹

VIII. Școlile de la Blaj

Cînd s-a instalat episcop Aron a dorit să deschidă la Blaj trei școli drept pentru care a dat toate dispozițiile necesare în 18 octombrie 1754 pentru organizarea școlilor și a seminarului. Pentru început episcopul a deschis trei școli:

- Prima se numea de obște unde se învăța cititul, scrisul, cântările bisericești, toate în limba română. În această școală putea intra ori și cine, de ori ce vîrstă și fără nici o taxă. Această școală a fost condusă la început de un mirean: Constantin Dimitrievici, și avea în decembrie 1754 un număr de 79 elevi.

- A doua școală era destinată să învețe pe elevi limba latină și cea maghiara, dar și științele care se învățau în gimnazii în perioada respectivă. Elevii de la această școală erau obligați să frecventeze și școala de obște pentru a învăța corect românește. În decembrie 1754 această școală avea 74 elevi și profesor pe Grigore Maior, care îndeplinea și funcția de bibliotecă, urmînd să devină și episcop. Din această școală s-a dezvoltat mai târziu liceul din Blaj.

- A treia școală avea două clase cu doi profesori și avea drept scop să învețe pe elevi religia, avînd ca profesor pe eruditul ieromonah, Silvestru Caliani, în timp ce

⁹⁹ *Ibidem*, pag. 270.

¹⁰⁰ *Ibidem*, pag. 272, 275.

dogmatica și istoria religiei era predată de prof. Atanasie Rednic. La această școală trebuia să învețe toți cei care doreau să se facă preoți. Această a treia școală avea în decembrie 1754 un număr de 25 elevi. Dintre toți cei 178 elevi care erau în cele trei școli, numai 20 aveau posibilitatea să locuiască în seminarul mănăstirii Sf. Treime.¹⁰⁰

IX. Dărâmarea mănăstirilor din Transilvania (Districtul Făgărașului).

Una din mănăstirile dărâmate de generalul Buccow este mănăstirea Prislopului din țara Hațegului închinată Sf. Ioan Teologul. La această mănăstire veneau și călugări din Țara Românească care se adăposteau și care evident erau contra unirii cu Roma, motiv pentru care erau alungați de oficialități fiind considerați agitatori.

Cu toate eforturile depuse de episcopul Aron de a convinge pe călugări să treacă la cultul greco-catolic, nu au putut fi convinși. Acesta a fost motivul pentru care în 12 aprilie 1762, episcopul a cerut baronului Dietrich, membru în comisia aulică transilvană, să întreprindă măsuri pentru izgonirea călugărilor din mănăstirea Prislop și Plosca.

Generalul Buccow, președintele acestei comisii a dispus ca averea mobilă a mănăstirilor să fie predată episcopului Aron pentru a fi folosite cum crede de cuviință și **ambele mănăstiri să fie arse și distruse**. Astfel au ajuns la Blaj două icoane de la mănăstirea Prislopului; una a Sf. Neculai și alta a Preacuratei Fecioare Maria, care a fost așezată în biserica curții episcopale, unde lăcrăma atunci când a fost înmormântat episcopul Aron. Augustin Bunea la nivelul anului 1902 ne relatează faptul că această icoană a fost transportată la Viena unde se afla în acel an în catedrala Sf. Ștefan. Un minei și alte odoare bisericești, care au aparținut mănăstirii Prislop au fost duse la mănăstirea Sf. Treime din Blaj.

Clopotele, odăjdii și icoanele de la mănăstirea Plosca, au fost date bisericii greco-catolice din Hunedoara.

Generalul Buccow nu a putut fi convins de călugării de rit grecesc din cele două mănăstiri să fie lăsați să locuiască în continuare la mănăstiri până se vor liniști tulburările religioase. A dat ordin în 5 iunie 1762 să dărâme mănăstirea Prislop cu biserica ei care era frumos pictată. O parte din călugări au fost arestați și închiși în temnița din Sibiu, alți au reușit să fugă în Țara Românească.¹⁰¹

Mănăstirile românești din Transilvania au fost totdeauna prigonite mai ales în perioada principilor calvini. Din acest motiv nu s-a putut dezvolta o viață monahală puternică cum era în Țările Române. Mănăstirile din Transilvania din perioada respectivă erau de mici dimensiuni, unele schituri izolate ascunse prin munți. Toate aceste mănăstiri nu erau construite pe o proprietate dăruită de cineva pentru a se construi o mănăstire, ele erau doar tolerate pe pământurile unor privați. Din acest motiv cele mai multe s-au înființat de-a lungul lanțului Carpat din munții Făgărașului. Modestia lor era reflectată și datorită lipsei unor resurse financiare dar mai ales datorită statutului de biserică tolerată care ori când putea să fie desființată fără nici o despăgubire. Ele constituiau și un refugiu pentru călugării care practicau această penitență curată, dar și cu ușile deschise credincioșilor care constituiau de multe ori singura lor sursă de supraviețuire. Un caz aparte îl reprezintă mănăstirea ctitorită de Constantin Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus, care va fi tratată separat.

Arhivele comitatului Făgăraș, care au fost consultate de Augustin Bunea înainte

¹⁰¹ *Ibidem*, pag. 278-179

¹⁰² *Ibidem*, pag. 326.

de 1902, au păstrat situația celor 23 mănăstiri cu localizarea acestora, averea mobilă de care dispunea și numărul călugărilor. Considerăm prezentarea acestor mănăstiri, care au fost distruse violent, ca o datorie morală minimă, pe care o facem în memoria românilor ortodocși mireni și clerici, care au suferit atâtea umilințe și nedreptăți în perioada semnalată.

1. În comuna **Comana de sus** pe pământul boierului Ioan Maniu se afla o mănăstire cu 6 călugări și o călugăriță bătrână. Avea mobilă era compusă din: trei cai, 2 stupi și fânețe pentru două care de fân. Starețul mănăstirii era Dionisie
2. În **Șinca veche** era o mănăstire pe pământul boieresc al călugărului Popa Maniu. Erau 4 călugări și 2 călugărițe cu o avere mobilă: un cal, o vacă cu lapte, 9 stupi și fânețe pentru două care.
3. Mănăstirea din **Șinca nouă** era pe un loc fiscal care aparținea iobagului Popa Avram, care vizitase Ierusalimul și era călugăr la mănăstire cu alți 5 călugări și o călugăriță. Avea mobilă era compusă dintr-un cal și 9 stupi.
4. În **Șercăița** mănăstirea era construită pe pământ fiscal și era condusă de un stareț Iosif. Erau 3 călugări și o călugăriță, iar averea mobilă consta din: un bou, patru cai, trei vaci și pământ pentru patru care cu fân.
5. Mănăstirea din **Bucium** era amplasată pe proprietatea baronului Alvinczi și avea stareț pe călugărul Isaia. Erau 6 călugări și o călugăriță bătrână. Aveau: 5 vaci, 13 stupi cu albine, un cal orb și pământ pentru un car cu fân.
6. La **Berivoi** pe proprietatea *respectabilului domn Iosif Boieru* se afla o mănăstire, care avea stareț pe bîtrînul preot Gherasie. În total erau 5 călugări și 8 călugărițe. Doi călugări aveau vârsta de peste 100 de ani. Dețineau un modest inventar compus dintr-un cal, 3 vaci și 10 stupi cu albine.
7. Pe proprietatea principesei Cantacuzino, care o moștenise de la Ștefan Vodă Cantacuzino, la **Recea superioară** era o mănăstire cu 3 călugări și o călugăriță. Starețul mănăstirii era preotul Popa Leonte.
8. O altă mănăstire se afla la **Recea inferioară**, pe un teren sătesc, care avea un călugăr bătrîn, Popa Onofrei și 2 călugărițe.
9. Pe un loc fiscal la **Dejani** era o mănăstire cu un călugăr, Ioan și 2 călugărițe. Dețineau doar un cal.
10. Tot pe un pământ fiscal la **Breaza superioară** s-a construit o mănăstire cu 5 călugări care avea stareț pe călugărul Dionisie. Nu dețineau decât o vacă.
11. La **Breaza inferioară** era numai o călugăriță bătrână de 70 ani.
12. O mănăstire izolată la **Netot** era slujită de călugărul Popa Niculae.
13. Pe proprietatea familiei boierului Paller din **Lisa** era o mănăstire cu doi călugări.
14. La **Sâmbăta de Jos** se afla o mănăstire care era slujită de 4 călugări dintre care unul era starețul Ioanichie. Dețineau: 2 cai, 2 vaci, 2 junci, un bou, 30 capre și 4 stupi. Domnitorul Constantin Brâncoveanu cumpărase satul Sâmbăta de Jos de la guvernatorul Banffy George cu 1000 galbeni. Așa se explică faptul că această mănăstire avea o situație materială mult mai bună decât toate celelalte mănăstiri.
15. Pe proprietatea unui boier din satul **Drăgușul superior**, se afla o mănăstire cu 9 călugări care dețineau: 2 cai, 4 vaci, 4 junci, 10 stupi cu albine.
16. La **Drăgușul inferior**, pe proprietatea boierului Tămaș Codrea și a fiscului, exista o mănăstire cu 3 călugări, 8 călugărițe și starețul Varlaam. Avea consemnată

credem prea sumar, era compusă numai din 6 stupi și două care cu fân, care erau destinate cu siguranță unor vite, care nu apar semnalate.

17. Pe proprietatea fîscului din **Viștea de Sus**, era o mănăstire cu 3 călugări și 5 călugărițe care aveau stareț pe bătrînul preot Pahona. Dețineau: un cal, 12 stupi cu albine și teren pentru 2 care cu fân.
18. În **Viștea de Jos**, pe proprietatea unui boier, mănăstirea avea un stareț Lăluț Bogoslov și 3 călugări. Aveau: 20 capre, 7 stupi cu albine și teren pentru 2 care cu *cucuruz* (porumb).
19. Un caz special îl constituie mănăstirea de la **Arpașul de Jos**, așezată pe proprietatea contelui Teleki. Starețul mănăstirii era preotul Ioan care funcționa alături de 5 călugări și 6 călugărițe. Avera mănăstirii era comparabilă cu cea de la Sâmbăta de Jos: 2 cai, 9 vaci, 2 boi, 12 junci, 7 capre, 17 stupi cu albine, pămînt pentru 2 care cu porumb.
20. Mănăstirea de la **Arpașul de Sus** era tot pe proprietatea contelui Adam Teleki și avea un stareț în persoana preotului Anania și alți trei călugări. Dețineau: 2 vaci, o vițică și 4 stupi cu albine.
21. La **Cârțișoara** lui Badea Cârțan, era o mănăstire numai 2 călugări și un stareț, preotul Simion. Dețineau doar o vacă.
22. Pe proprietatea comunală din **Scoreiu**, exista o mănăstire condusă de preotul Halmaciu, cu 8 călugări și o călugăriță. Avera mobilă era compusă din: 5 boi, 5 cai, 4 vaci, 15 capre și 18 stupi cu albine. Tot la Scoreiu era atașată la mănăstire pe pămînt fiscal o gospodărie condusă de un alt călugăr care administra: 4 boi, 2 cai, 8 vaci, 4 junci, 40 oi, 12 porci și 15 stupi.
23. Mănăstirea de la **Porumbacul de Jos** avea stareț pe călugărul Ilie cu 3 călugări și o călugăriță. Tot ce dețineau era compus din : un cal, o vacă, 2 boi, 2 oi și 8 stupi cu albine.

În 1755 numai trei mănăstiri din districtul Făgărașului erau destinate călugărilor neuniți: două erau cele de la Șinca și a treia era cea de la Sâmbăta de Sus.

În timpul revoltei condusă de călugărul Sofronie toate aceste mănăstiri au trecut la ritul grecesc. Din acest motiv generalul Buccow, președintele comisiei aulice care luase cele mai radicale *măsuri de pacificare a țării*, a ordonat ca toate aceste mănăstiri să fie rase de pe fața pămîntului prin ardere și dărâmare. Ordinul a fost executat în 13 iunie 1761 de către căpitanul suprem al cetății Făgărașului, contele Nicolau Bethlen.